

LJUBLJANA, dne 15. februarja 1910.

POPOTNIK

▷ Pedagoški in znanstven list. ◁

Letnik XXXI.

Štev. 2.

VSEBINA:

1. Avguštin Požegar: Svobodna beseda o svobodni metodi	33
2. Karel Kveder: Vzgojni pomen domačije in šole	39
3. Fran Vajda: K slovenski terminologiji v geometriji	43
4. Dr. Jos. Tominšek: Kako pišimo krajinska lastna imena?	45
5. Erzé: Repatice ali kometi	50
6. Književna poročila	55
7. Razgled: Časopisni vpogled 59 — Pedagoški paberki 60 — Šolske in učiteljske vesti 61 — Šolstvo v tujini 62 — Jugoslovanski pregled 63 — Razne vesti . .	64

Last in založba

„Zaveze avstr. jugoslovanskih učiteljskih društev“.

Izdajatelj in za uredništvo odgovoren: **Anton Sterlekar.**

„Učiteljska tiskarna“ v Ljubljani.

„Učiteljska tiskarna“

last „Učiteljskega tiskovnega društva“,
registr. zadruga z omejenim jamstvom

v Ljubljani, Gradišče št. 4

priporoča slavnim krajnim šol. svetom,
šolskim vodstvom in učiteljstvu

uradne tiskovine

iz svoje zaloge.

Ceniki se pošiljajo na zahtevo zastonj. Ÿ Po-
strežba točna. Ÿ Tudi vse tiskovine za župan-
stva ima tiskarna po zmernih cenah v zalogi.

Tiskarna sprejema vsa v tiskarsko stroko spadajoča
dela ter jih izvršuje okusno in po solidnih cenah.

Izvrševanje tiskovin v enobarvnem in večbarv-
nem tisku. Ÿ Tiskanje muzikalij in časopisov.

LITOGRAFIJA.

Telefon št. 118. Ÿ Poštna hranilnica št. 76.307.

Svobodna beseda o svobodni metodi.

Piše Avguštin Požegar.

(Dalje.)

eki nadzornik je pred kratkim omenil v nekem pedagoškem časopisu, da otroci ne čitajo za šolo, ampak za življenje. Ta resnica nikomur ni nova, a resnice ne moremo poudarjati nikdar dovolj. Sicer pa ne gre toliko za to, da poznamo kakšno resnico ali načelo po besedah, ampak bolj važno je, da resnico ali načelo v dejanstvu upoštevamo.

Nazori, ki jih dobi [otrok v šoli, so pomenljivi, čestokrat merodajni za njegove poznejše nazore. Učiteljeva beseda in beseda, ki je tiskana v knjigi, sta za tvoritev življenjskih nazorov najbolj veljavni. Od večine takšnih ali drugačnih nazorov pa je odvisno povprečno javno mnenje, ki ureja človeško družbo. Radi tega šoli ne more biti eno, se li ponuja mladini v čtivo ta ali druga snov.

Marsikaj je v naših čitankah, kar ne odgovarja po vsebini ne smotru pouka ne smotru odgoje. Pri takšnih razmerah je skrb učitelja, da razlaga čtivo tako, da ne dobijo otroci nezdravih misli in nazorov. Jedro ali zrno marsikaterega berila je čestokrat skrito in lepa oblika jezika nas vara. Če nismo dovolj zmožni, spregledati neprimernost vsebine, lahko si na tihem odgajamo ljudi, ki bodo nekdanj šolstvu neprijazni, če ne nasprotni. Spretno obravnavanje beril po raznih formalnih stopnjah ne pomaga nič, če nismo pravo zadeli po razlaganju. Manj bi škodovali, ko bi berilo le čitali, kakor če smo otrokom zbudili s prav intenzivno obravnavo neprimerne nazore.

Nimam seveda namena pisati oceno raznih čitank. Omenim le toliko, da je za otroke najboljše komaj dobro. Čitanke so delale od nekdanj raznim pedagogom preglavice in ponujale dovolj pomislekov. V avstrijskih ljudskih šolah imamo sedaj čitanke, ki ponujajo otrokom razen realističnih beril še tudi čtiva etiške vsebine. Beril realistične vsebine se ne bom dotikal in spregovoril bom besedo le o etiških čtivih.

Najprej moram reči, da mi zelo ugaja načelo, ki so ga uvedli za ljudskošolske čitanke brata Grimm in Filip Wackernagel. Oni zahtevajo, da imajo ljudskošolske čitanke ponuditi šolski mladini v nravnem oziru najboljše in najlepše iz narodnega slovstva. In res! Kje tičijo biseri čiste du-

ševnosti drugod kakor v mislih in nazorih vzvišenih delavcev na polju plemenitega človeštva, plemenite narodnosti? Vsi poznamo dejstvo, da je lepodušje najboljši steber nrvnosti, a lepodušje prihaja iz lepočutja, ki ga gojimo najbolj z raznimi lepotami govora. Navajeni smo sicer ločiti čisti um od čistega čustvovanja, vendar sta oba pojma združena v človeku tako tesno, da nam ne ugaja eden brez drugega.

Ljudskošolske čitanke ponujajo v tem smislu premalo za nrvno odgojo veljavnega čtiva iz obilice prelepih proizvodov naših duševnih plemenitašev. Nekatera berila stoje med etiškimi, a imajo trivialno vsebino, ki o njej boljše molčimo napram otrokom.

Obravnavanje etiških beril je najtežja naloga pri našem poslu. Sami moramo biti nrvno prosti, sicer storimo pregrešek pri odgojevanju; sami moramo poznati jedra raznih nazorov o nrvnosti, sicer lahko krenemo na krivo pot.

Če pogledamo v svoje lastno življenje in če razmotrivamo tisočere medsebojne odnošaje članov človeške družbe, razvidimo kmalu, da sloni največji del družabnega soglasja le toliko v intelektu, kolikor ga greje čustvovanje. Glava sama, um sam je mrzel. To resnico lahko opazujemo ob prijateljstvu med otroci in med doraslimi. Če ponehajo vezi prijateljstva in tovarištva, odvrne se prijaznost in dobrohotnost od človeka, a um išče pridobiti drugega človeka, ki nam ugaja in ki mu poklonimo naše srce. Zgodovina nas uči, da so pravi zlobneži bistrourni in zviti, a srca nimajo. To je popolnoma naravno, drugače bi ne mogli storiti človeštvu tolike krivice. V ljudskošolskih čitankah naj bi bilo mnogo čtiva, ki slika razne razmere in položaje v človeškem življenju in ki iz njih razvidijo otroci odvisnost človeka od človeka. Res je sicer, da razlagamo takšno snov pri zgodovinskem, zemljepisnem pouku ter o drugih prilikah, a vendar čutimo manjka je takšnih beril v čitankah, posebno v čitankah za višje razrede in oddelke.

Novodobna veda sociologija — družboslovje — kaj krepko napreduje ter prav zanimivo, obenem prepričevalno, razkazuje podlage človeške družabnosti.

Da pridemo k stvari, ponovimo trditev, da je treba pri razlaganju in pojasnjevanju etiške snovi največe pozornosti. Ne kaže čitati in obravnavati berila kar po vrsti naprej ter ne imeti nobenih pomislekov. Mi hočemo učiti in odgojiti otroke do zdravih, pametnih nazorov v poznejši dobi življenja, tako smo trdili spredaj. V raznih berilih pa je zaslediti toliko nasprotstev in raznih nazorov v eni in isti stvari, da ne more učitelj čez nje, ako noče biti površen, ampak zvest načelu:

„Učna snov mora biti resnična.“

V tem oziru se nam nudijo čestokrat prilike, da pridemo v zadrego. Navadno razločujemo tri načine čitanja, mehaniško, logiško ter estetiško. O mehaniškem ter o estetiškem čitanju ne bomo spregovorili besede, tembolj

nas zanima logiško čitanje, ki se nam zdi najtežje, a tudi najveljavnejše za življenje. V dosego logiškega čitanja je potrebno, da snov, vsebino berila pojasnimo in pogovorimo do popolnega razumevanja. Od razumevanja snovi so odvisni etiški nazori, od teh dejanja v življenju. Pojasnimo si tozadevne težave razlaganja na konkretnem slučaju.

Poglejmo v III. del Schreiner-Hubadove čitanke. Na strani 2. je 5. kitica Slomškove pesmi „Kje sem doma“, ki se glasi: „V nebesih sem doma, svet sreče mi ne da; za me vsa zemlja le dežela tuja je.“ Kako je razložiti vsebino teh besed? Recimo boljše, kako razložimo pomen teh besed? Najprej se nam vriva vprašanje, imamo li pripravljati otroke na posmrtno srečo ali na zemeljsko nesrečo, ali na oboje. Drugi pa so morebiti mišljenja da takšne pesmi samo čitamo, a jih ne razlagamo. Toda meni se dozdeva svetovni nazor, ki je izražen v kitici omenjene pesmi, tako pomemben, da bi razlaganja vsebine ne mogel opustiti. Na prvi pogled ter na videz ni nič kaj posebnega ali nenavadnega v navedenih besedah. A če pogledamo globje in dalje, odpira se mi cela vrsta misli, vprašanj itd. Dokler smo živi na zemlji, nimamo breztelesnega duha, ne brezdušnega telesa. Zato imam nalogo gojiti prečudni duševno-telesni ustroj človeka tako, kakor je zanj naravno najboljše. Kdor ima najspretnjše duševne in najjače telesne sile, bije boj za obstanek boljše kakor drugi. Smoter zemskega življenja je tedaj bojevanje za kruh, je delo. Razpoloženost do dela, ki izvira iz prave ocene dela in njega potrebnosti, je delavnost. Delavnost šteje pri npravno omikanih ljudeh med čednosti, ki so v duševnem oziru nekaj dobrega, tedaj pozitivnega. Kaj je tedaj delo? Je sreča, ali nesreča? Delavnost kot duševna vrлина je gotovo sreča, ker je znak spoznanja življenskega smotra, ki je delo. Ljudje, ki uvidijo potrebnost dela, delajo radi in se veselijo uspehov. A veselje na uspehih dela je zopet sreča. Tako si pripravljajo npravno omikani užitek zadovoljnosti na zemlji in čutijo se srečne. A kaj porečejo drugi? Drugi se spominjajo božjega prokletstva zemlje ter božje obsodbe človeške na delo. „V potu obraza bodeš jedel svoj kruh.“

In tako smo dospeli do dveh nasprotnih nazorov o delu. Nekaterim je delo prokletstvo, drugim npravna potreba. Dela človek radi božjega prokletstva, ali dela iz npravnih motivov? Ker vemo, da nimajo opravljati vsi ljudje iste množine dela, tedaj se jih tudi po enem nazoru prokletstvo ne dotika v isti meri.

Po drugem nazoru upoštevamo le nagnjenost in razpoloženost do dela, ki se pridobi po odgoji in uku. Raz stališče pameti je gotovo boljše šteti „nedelo“ za prokletstvo, delo pa za blagoslov in npravno dobro. Npravno dobro pa je npravna sreča.

Kdor nazira delo raz stališče prokletstva, se ga rad ogiblje. Ker nima zadostnega motiva do dela, nima duha podjetnosti, ki ga pri delu zavira,

od dela odvrča. A pomislimo dalje! Prokletstvo na delo moralo bi biti na vse strani enako. A tako ni.

Nekateri sloji človeške družbe napenjajo vse sile, delajo v pravem pomenu besede, a ne dosežajo primerne učinka. Drugi sloji skoraj ne poznajo resnih naporov svojih sil, a vendar pridobe izdatna sredstva za svoj obstanek. Očividno je, da povzročijo to slučajne razmere, v prvi vrsti mišljenje bližnjega napram bližnjemu. Človek je človeku vse.

Nerazpoloženost, nevolja do dela in izbiranje dela so še sicer precej razširjene, a pojemajo z rastočo duševno kulturo. Morebiti je ravno nevolja do dela vsled nezadostne omikanosti vzrok nazora, da je delo prokletstvo in hudo.

„Svet sreče mi ne da.“ Kako naj tedaj te besede tolmačimo? Če imamo pričakovati po smrti večno življenje kot vedno srečo, zaradi tega ni izključeno, da bi ne mogli biti srečni tudi že na zemlji. Sicer pa trdi isti pisatelj Slomšek na 1. str. III. čitanke v 4. kitici pesmi „Kje Bog je doma?“ „Svet celi božji tempelj je“. Zemlja je tedaj tempelj božji in človek biva in živi v njem. Ni li to zanj največja sreča? Res je sicer, da iščejo ljudje srečo v marsičem in vidijo nesrečo, kjer je ni. Kdor pa kaj išče, tega nima ali pa se ga ne zaveda. A ravno iskanje sreče stori človeka lahko nesrečnega. Ubožni ljudje vidijo pri imovitejšem človeku srečo, če ima ta lepšo obleko, boljše jedi itd. Sebe vidijo nesrečne, četudi so morebiti v marsičem na boljšem kakor oni dozdevni srečnež.

In kdo še ni slišal, čital — sam doživel ali gledal sreče zdravih npravno nepokvarjenih otrok? Zavest, da sreča na zemlji ni trajna, nas ne moti. Saj pride za njo večna, posmrtna sreča.

In če se tolažimo dorasli z večno posmrtno srečo, je že ta tolažba sama tolike npravne vrednosti, da se zamoremo čutiti srečne. Koliko srečnejši so v tem oziru otroci, ki jih ne tlačijo nobene resne skrbi, ki ne poznajo sveta prevar. Žalostna resnica je sicer, da so nekateri otroci tudi nesrečni, če niso v oskrbi npravno resne ter ljubeče odgoje, ki pozna in ceni otroško pravo. A zopet je sreča za nje, da ne uvidijo svoje nesreče in da gledajo vse v nedolžni nevednosti.

Ne kazimo in ne kalimo mladini vsega veselja do življenja. Kdor izgubi veselje na življenju, meneč, da je vse brez pomena, vse nečimerno in prazno, ta izgubi tudi duha delavnosti in podjetnosti. On dela le radi prisiljenosti, in ta prisiljenost se mu zdi neljubo breme, nadležno prokletstvo. Da je na zemlji vse nečimerno in prominljivo, to je absolutna resnica, ki o njej ni treba razprave, ker na njej ne moremo nič predruščiti. A skrben človek ne gradi hiše, ker ve, da bo enkrat prominula, ampak, ker ve, da bo neko dobo stala. In boljše je imeti nekaj za nekaj časa kakor nič. Če se čutimo srečne v življenju, je to boljše, kakor če gledamo vse od strani pesimizma.

Po mojem in po mnenju raznih prijateljev mladine ne bodi učitelj napram mladini nikdar pesimist. Nazirajmo rajši vse od dobre strani, slabo itak ne bo izostalo. A slabo predočiti otrokom v dobrem, ni lahko. Vendar je v dosego odgojnih smotrov potrebno. Kako težko je n. pr. zabranjevati in oblaževati otroške nespornosti, sovraštva itd. Če povem otroku, da mora bližnjega ljubiti, so to le besede. Če pa enega ali drugega kaznujem, pa hočem vruga s hudičem pregnati.

Dva večja dečka sta se sprla. Tudi njuni roditelji so si bili sovražni. Večji se je bližal manjšemu, a ta se menda ni hotel umakniti, da bi ne kazal strahopetstva. Gledal sem nju mirno, a v pravem trenutku sem posegnil v stvar. „Stojta, da vama nekaj razložim,“ spregovorim precej močno. In rekel sem dečkoma pred vsemi otroci to le: „Ljudje, ki se radi imajo, se spoštujejo in cenijo, se bližajo v dobrem. Ljudje pa, ki se nimajo radi, gredo drug od drugega, se ogibljejo drug drugega. Vidva se nimata rada, pojdita torej drug od drugega; potem se ne more zgoditi daljna nesreča. Sicer pa vem, da se staro prijateljstvo ne razruši hitro. Po dežju pride solnce.“ Moram reči, da je bilo to postopanje na vse strani uspešno.

Ljudje, ki zametujejo vse na zemlji in čakajo le še na posmrtno srečno življenje, se kaj radi zanašajo na delo drugih. Njih nebrižnost, lahkomišelnost, gostobesednost itd. so mnogokrat pravcato prokletstvo za človeško družbo. Nekateri postanejo goli fatalisti ter pričakujejo vse od trenutka, od slučaja — toda trenutek, slučaj ne daje nič, dati mora druga ali tretja oseba ali javnost.

In dalje čitamo: „Za me vsa zemlja le dežela tuja je.“ Ker tedaj svet sreče mi ne da, zato mu obrnem hrbet ter se poslovim od njega kakor od tujca. Ko bi mu le mogli obrniti hrbet, temu glumaču, svetu! Povzdigujemo res duha tja gor v neskončne višave, a priklenjeni smo s telesom na tuji nam planet in duh se povrača zopet na zemljo, povedoč nam, da je gledal neskončnosti sveta, a v nje še ni prodrł. Duh nabožnosti nas prevzame na zemlji in srečni smo, da zamoremo občudovati in zreti veličanstvo božje mogočnosti. In zaradi tega mi zemlja dežela tuja je? Nikdar in nikakor ne. „Svet celi božji tempelj je,“ pravi Slomšek — in to nam pravi pamet naša in naše srce. Po božji volji smo na zemlji in zemlja je čudostvor božje volje. In ker Bog ne more storiti nič hudega, tedaj zemlja ni prokleta, in ko bi bila prokleta, ne mogla bi biti obenem tudi tempelj božji. To logiško razmotrivanje beril verske ali nravnoverske vsebine nas privede do spoznanja, da dotični etiški pojmi niso sigurni.

Bili so časi, da je bila zemlja ljudem res tuja dežela. A ljudje zaradi tega niso bili popolnejši kakor danes. O tem nas pouči občečloveška zgodovina. A kaj pomenijo besede „tuja dežela“? Kjer nikogar in ničesar ne poznam, tam sem tujec. Nekdaj se ljudje niso brigali za drugo, kakor za obveljavo prvenstva človeka na zemlji. Vladali so antropocentrični nazori.

Drugi organizmi na zemlji, živali in rastline, upoštevali so se le raz stališče koristnosti, a le materialne, ne tudi duševne koristnosti. Nihče ni spoznaval naravnih lepot, čudovitih življenskih naprav itd. In če se je kdo bavil s tem vsled prirojene nadarjenosti in duševne živahnosti, reklo se mu je, da visi na nečimernostih sveta in da skrb za večnost zanemarja. Danes smo prepričani, da nam poznanje tempeljna, ki nam ga je Stvarnik odkazal za življenje, ne more vzeti nebes. In kako tudi? Brezkončna množina lepot in vzvišenosti se kaže vsakemu človeku v naravi, ki je premotrujemo z duševnimi očmi. Knjiga prirode je vedno odprta pred nami, a čitati moramo znati v njej. Koliko naravnih prizorov gledamo danes presojevalno, obenem občudovalno! Koliko znanja si pridobimo danes, koliko navodil do nabožnosti, do blagega čutenja, ako opazujemo čudovitosti organiških teles in njih življenje?

Smelo trdimo, da je človek po božji volji gospodar na zemlji. In če smo le najemniki, ne tudi posestniki zemlje, vendar moramo poznati svoje domovje, svoje stanovanje, drugače bi plačevali najemnino brez rabe stanovanja. Ne hodimo tedaj nemi in slepi mimo krasnih cvetlic! Ne zatirajmo prevzetno živali in ne odklanjajmo nehvaležni njih prijateljstva! Ne stavimo vedno in povsod le človeka in njegove zapletke v ospredje in osredje!

Človeško prvenstvo na zemlji je v tem, da zamore človek vse gledati in spoznavati duševno. Brezobzirno, kruto vladanje nad nižjimi organizmi ni po idealu Stvarnika, ki je neskončno dobrotljiv in ki naj človek po njem teži. Narava je stvarstvo božje, in zaradi tega vredno, da ga človek prouči. Ne razlagajmo tedaj otrokom v asketičnem duhu o tujini in o tujstvu zemlje! Razložimo jim rajši, da je zemlja polna lepot, ki svedočijo o dobrotljivosti in mogočnosti Stvarnika. Recimo jim, da je zemlja za čas zemskega življenja naše domovje lepo in dobro, ker je iz božjih rok. A ker je Bog povsod, je tudi med nami na zemlji, in to nas navdaja s čutom srečnega domačinstva na zemlji.

(Dalje.)

Vzgojni pomen domačije in šole.

Spisal Karel Kveder.

(Dalje.)

Od šole pričakujejo ljudje v vsakem oziru vse, njo smatrajo nekoli dandanes odgovorno celo za vse socialne hibe in nedostatke.

Da proučujemo današnje stanje domače vzgoje, se moremo specializirati in razločevati:

I. Stanje domače vzgoje na kmetih.

Na kmetih se navadno prepušča etična vzgoja naraščaja slučajju, vplivu narave in okolice. To učinkuje razmeroma prav povoljno. Pri kmetjskih otrokih se nahaja vsled tega še mnogo naravne vesti, ki je tipična last zdravega organizma. V poznejši dobi vpliva večinoma duhovnik na nadaljni etični razvoj otroka, manj šola in učitelj. Duhovnik sugerira naraščajočemu predpisane transcendentalne predstave in nazore, v kolikor se taistih še ni navzel z doma. Te predstave naj bi kakor strašilo odvrčevale vsakogar od gotovih prestopkov. Vendar pa ostanejo poleg tega na otroka močno vplivni starši do dobe zrelosti; posebno močno učinkuje na mladino silni individualni interesi staršev, zdravo in krepko stremljenje po osebni koristi. V splošnem nastajajo na kmetih bigotni egoisti, ki so sposobni v najpreprostejših slučajjih pravno čutiti. Manjka jim pa vpogleda v socialni ustroj družbe in njega umevanja ter vsled tega socialnega interesa ali smisla za splošno korist.

II. Stanje domače vzgoje pri mestnem ljudstvu ali pri širši masi meščanskega prebivalstva.

Širša masa mestnega ljudstva živi v manj ugodnih razmerah nego kmetstvo. Odrasli imajo preveč skrbi za vsakdanje potrebe, da bi preostajalo časa za dejansko ljubezen do otrok. Po nekod se niti mati ne utegne posvetiti otrokom in brez matere ni vzgojnega vplivanja. Starše skrbi po največ le, kje in kako bi za otroka našli skoro primerno dobičkanosno delo. Smotrena domača vzgoja ne vpliva na otroka in vest se mu razvije, kakor slučaj in okoliščine nanesejo. Že v zgodnji mladosti občutijo otroci na sebi in povsod okolo sebe brezobzirni boj za obstoj. Posebno v kvar jim je pa pohajkovanje po cestah, koder ne najdejo drugo nego slab zrak in slab zgled. Umljivo in popolnoma opravičeno je torej, da stavijo starši glede vzgoje otrok vse svoje upanje v šolo in druge javne zavode. V tem oziru pa morejo le otroški vrtci odgovarjati vzgojni zahtevi. Mestne ljudske šole kakor drugi zavodi imajo pretežno praktični namen in ne morejo pri nas dandanes v vzgojnem oziru nuditi ničesar. Otrok tudi v mestni šoli ne more spoznati drugega nego tekmovanje ljudi med seboj.

Mestna ljudska mladina doraste deloma v več ali manj etično malo-sposobne sebičneže, z malo razvitim socialnim interesom. Ugodno vpliva na njo okolnost, da je primorana zgodaj se navaditi na intenzivno delo in skromnost.

III. Stanje domače vzgoje pri premožnih in imenitnih.

Domača vzgoja je pri premožnih in imenitnih navadno nedostatna iz nepoznanja in neumevanja roditeljskih dolžnosti. Koder prepušča mati vzgojo svojih otrok governantam, vzgojiteljem in drugim tujim ljudem, trpi otrok gotovo v telesnem in etičnem oziru. Razvoj vesti je nemogoč po naravni zakonitosti brez ozkega stika matere z otrokom posebno v čustvenem oziru. Roditelji, posebno matere so pa v imenitnih krogih navadno komodne; opraviti hočejo vzgojni posel na kolikor mogoče lahek in netežaven način. Ne zavedajo se, da zahteva uspešna vzgoja vesti dolgotrajnega, stalnega, neposrednega vplivanja na otroka edino po roditeljih. Najžalostnejša je pa razvada, da dajejo otroka že v najnežnejši dobi iz hiše, tujim ljudem, konviktom in samostanom v oskrbovanje in vzgojo. Tu vzraste otrok brez istega srčnega, iz biologičnega razmerja do roditeljev izvirajočega stika s starši, ki je za razvoj vesti edina mogoča osnova in katerega na svetu ničesar nadomeščati ne more.

Roditelji, ki odklanjajo od narave jim odkazano nalogo, osebno vzgajati svoje otroke, so sumljive etične kvalitete; gotovo je pa ta razvada vzrok propadanja zakonskih odnošajev v imenitnejših krogih. Nasprotno je vsakomur evidentno dejstvo, da je propadanje družinskih razmer izključeno, koder roditelji sami opravljajo vzgojni posel; zakaj ravno dejanski medsebojni odnošaji med roditelji in otroci so vsem vkup neusahljiv vir najplemenitejših etičnih nagonov.

Iz krogov imenitnih, premožnih rodbin se rekrutira mnogo naraščaja, ki daje drugim manj premožnim v etičnem oziru obilo slabih zgledov, ker večkrat jako udobno, razkošno in razišno živi, ne dela pa nič.

Pojasnila in navodila, katera nam podaja socialna veda glede domače vzgoje.

Otrok je povsem produkt in rezultat okoliščin, kvalitativno-etično, in telesno določen po vzročnih faktorjih in sicer v prvi vrsti roditeljev in vseh prednikov. Celo bodoče etično stanje je bistveno določeno po kaleh, ki so se združile v individuum. Znan je nemškega filozofa Nietzschea izrek: „Naj pomagamo slabemu? Kaj še, uničujmo ga!“, ki znači višek individualističnega naziranja. Socialno naziranje pak veli: „Kar še živi, spoštujmo in pomagajmo vsemu živemu; vendar pa ne pripuščajmo, da bi oživelo kaj takega, o čemer naprej vemo, da bo sebi v nadlego in družbi na kvar.“ Po tem principu naj se zakonsko spajajo le telesno in duševno zdravi; potem je družbi upati na zdrav in zmožen zarod. Kaj pomaga vzgojeslovje, šola,

sploh vsa pedagogika, ako je narod za nič, ako ima toliko od prednikov podedovanih telesnih in duševnih hib in nezdravih naklonjenosti, da je sploh vsaka vzgoja več ali manj neuspešna. Vzgoja se začne takoj z rojstvom in je ravno v detinski dobi največjega pomena. Do 7. leta se razvije povprečno 92% vseh možgan, ki jih ima odrasel človek. Ne dokazuje to biologično dejstvo važnost vzgoje v predšolski dobi? Ker so možgani, sploh organi zavesti in občutkov vsled brzega, neprestanega razvoja mehki in nežni, je ravno način ravnanja z otrokom v otroški, detinski dobi tako odločilen za smer značaja, temperamenta in razvoja vesti v poznejši zreli dobi.

Konfesija je pa vzgojo proglasila za svoje opravilo, prisvajala si je vzgojo mladine že od nekdaj v svojih zavodih in tako pride, da so ljudje večinoma še dandanes mnenja:

1. da se začenja vzgoja značaja še le v dobi, ko se zbuja intelekt, torej v času, ko otrok že v šolo pohaja;
2. da sploh ni druge vzgoje nego intelektualna v šolah in zavodih.

Tako je bil znanstvenik Herbart mnenja, da je vzgoja v poduku.

V predšolski dobi otroka ni mogoče poučevati, a vzgajati ga je mogoče na podlagi danih pripravnosti kakor hočemo in za kar hočemo.

Temperament, intelektualna nadarjenost in bistvo etične kvalitete so detetu prirojena, podedovana kakovost. Le v detinski dobi pa je mogoče položiti temelj samostalnosti, skromnosti, odkritosrčnosti, pokornosti sploh vsem lastnostim, ki odlikujejo vrlega, zmožnega človeka. Odločilen za poznejše življenje je način, kako se prirojeni fiziološki interes na podlagi razvijajočega se telesa, posebno organov zavesti, po vplivu prvih občutov in predstav razvije. Dvoje je tu mogoče:

1. Dete se navadi na okolnost, da mu ni mogoče vsakokrat brezpogojno ugoditi individualnemu interesu in da se je treba zaželenemu večkrat odpovedati zaradi raznih okolnosti.
2. Dete se navaja dejstvu, da mu je mogoče vsakokrat nebrzdano ustrezati vsem poželenjem in zahtevam sebičnosti.

Od teh momentov je že odvisno, bo li otrok v zrelejši dobi hudožen ali priden, rahle ali kosmate vesti. Prirojene naklonjenosti pridejo v poštev in sicer se dajo hudobne pripravnosti ob tej priliki ublažiti ali celo popolnoma zatreti.

Poleg načina, kako ugodimo fiziološkim potrebam dojenčevim, je važen moment tudi, kako se seznanja s prvimi in nadaljnimi se razvijajočimi zaznavami in predstavami. Organizem zavesti se kaj tesno akomodira tem prvim predstavam in ostavlja neizbrisljive sledove. Otrok naj bo izroččen v tej prvi detinski dobi le materi, le med njo in otrokom je isto srčno razmerje, ki daje poroštvo, da se prva, najiminitnejša vzgoja vrši pravilno.

Dojilje in „kindre“ so najbolji dokaz, da smatra mati prvo detinsko dobo za malenkostno in malopomembno za vzgojo, v kateri ni treba na drugo gledati, nego da se dete izdatno telesno razvije. Pri krepki, zdravi materi je dojilja nadalje še dokaz, da ji je otrok le plod spolnega nagona, ki ga ni želela, ne pa posledica etične ljubezni, zakaj postanek otroka ali njega produkcija neha očitvidno še le s končanim dojenjem.

Pravilna vzgoja dojenčeva odvrača vse, kar bi utegnilo zavirati rast in razvoj v smislu prirojjenih pripravnosti in sicer naj pazi na:

1. hrano ob pravem času in pravih obrokih,
2. mir,
3. snago,
4. na popolno možnost gibanja udov.
5. Ako so se te dolžnosti izpolnile, naj mati pušča otroka popolnoma pri miru tudi v slučaju, da se dere; izjema naj bo le bolezen,
6. najbolje se je izogibati vsakršnega zibanja, guganja in tresenja, tako početje omami in pana otroka, moti mirno rast možgan, sploh organov zavesti in čutenja in se v zrelejši dobi javlja v obliki raznih hib v intelektu in čustvovanju.

Posledice takega razumnega ravnanja so:

1. otrok pridobiva smisla za red,
2. navadi se pokorščine,
3. nauči se zadovoljevati s tem, kar se mu dá in nima prilike zahtevati, kar mu ne sodi,
4. mir okolo njega zbuja zgodaj intelekt; otrok opazuje, začčenja se zavedati čutil, oglašja se le zaradi nujnih potreb in miruje, kadar se mu iste izpolnijo,
5. zaveda se zgodaj svojih udov ter jih z veseljem po svoje uporablja; mnogokrat doseže z gibanjem isto, kar drugi le z napornim kričanjem.
6. Tako prosto ravnanje je že prvi začetek intelektualne in fizične samostalnosti.

Iz vsega tega pa postaja očitvidno, da se ujema etični razvoj s splošnim fizičnim razvojem deteta. Dualistično naziranje ne more obojega spraviti v sklad in to je bil tudi vzrok, da se oficialna konfesionalna pedagogika s svojo etiko v vzgoji ni bistveno ozirala na prvi čas življenja. Le momistično naziranje nam daje tudi glede vzgoje prave podatke, zakaj ono ne pozna absolutne meje med snovnimi in etičnimi pojavi ter zasleduje početek etičnega razvoja v fizičnem, kakor sploh priznava etično pravilo le y najožji zvezi z fizičnim svetom.

(Pride še.)

K slovenski terminologiji v geometriji.

Fran Vajda, Reka.

V lanskem „Popotniku“ (letnik XXX. 1909, str. 334 in 372) sem z zanimanjem bral Val. Pulkovo razpravo: „Kako naj se pouk v geometričnem oblikoslovju preosnovi na naših ljudskih šolah, da bo ustrezal današnjim zahtevam“. Stvarna razmotrivanja so mi zelo ugajala, zlasti izhced od znanih stvari vsakdanjega življenja, razlaga besede topi kot, odklanjanje definicij, zahteva, da se naj pri geometrijskem risanju dá učencem leseni trikotnik v roke itd. Le pri preobrazbi trapeza v pravokotnik se mi zdi, da bi bil krajši sledeči način: Obe poševnici se razpolovita. Skozi razpolovišči se potegneta premici pravokotno na vzporednice. Vsaka teh pravokotnic odreže ob eni vzporednici trikotnik, ki se prestavi na istem koncu k drugi vzporednici. S tem je trapez že izpremenjen v pravokotnik. — Na ta način sploh ne bi trebalo vzeti paralelograma, ki se le redko nahaja v naravi in na človeških izdelkih, kakor omenja pisatelj nekaj vrst prej. To pa le mimogrede.

Glavni namen teh vrstic je, opozoriti slovensko učiteljstvo na slovensko terminologijo v geometriji. Pri nepopolnosti našega šolstva je žalibog skoro vsak učitelj primoran iskati si slovenske izraze, ko stopi v prakso. Saj se na večini učiteljišč, ki so namenjena slovenskim učiteljem in učiteljicam, uči matematika v nemškem jeziku. Istotako je bilo v celi realki in v višji gimnaziji. Vsled tega res nismo imeli in še nimamo popolne slovenske terminologije za to znanost. V zadnjem času pa se razmere obračajo na boljše. Ranjki prof. Matek v Mariboru je leta in leta žrtvoval, da spiše slov. matematične knjige za višje razrede srednjih šol, še predno je kdo resno in smotreno mislil na uvedbo slovenskega učnega jezika v realke in višje gimnazije. Med tem časom se je osnovalo „Društvo slovenskih profesorjev“ in matematični odsek tega društva je pridobil prof. Mazija v Ljubljani, da je začel pisati geometrijsko učno knjigo za nižje realke, kateri naj pozneje sledi še slovenska učna knjiga za opisno geometrijo v višji realki. Ko je bil rokopis geometrije za prvi realčni razred dovršen, so izšli novi učni načrti za gimnazije, realne gimnazije in realke, ki se glede matematike vjemajo za vse vrste srednjih šol. Mazi je le še neznatno izpremenil svoj rokopis in dobili smo knjigo: „Geometrijski nazorni nauk za prvi razred srednjih šol“ (odobrena od vis. c. kr. min. za bogočastje in pouk dne 11. okt. 1909, št. 39.762).

To knjigo in njeno nadaljevanje za drugi in tretji razred priporočam tovarišem ljudskošolskim učiteljem prvič zaradi tega, ker se naj po novih učnih načrtih pouk geometrije na nižji stopnji (1., 2. in 3. razred) srednjih šol tudi v metodi približa ljudski šoli, saj so tudi dijaki teh razredov v starosti ljudskošolskih učencev. Zato bo ta knjiga, ki je namenjena za nižjo

stopnjo srednjih šol, služila marsikomu tudi pri geometrijskem pouku na srednji in višji stopnji ljudskih šol, vsaj v nekaterih delih. Še bolj pa priporočam to knjigo slovenskim učiteljem zaradi terminologije.

Matematični odsek „Društva slovenskih profesorjev“ se je po nasvetu slovenskih jezikoslovcev odločil za izraze, ki so v Mazijevi knjigi, ki bodo se sporazumno rabili tudi v Matekovi in vseh nadaljnih matematičnih knjigah. Zaradi enakosti je potrebno, da se ta terminologija uvede v vseh slovenskih šolah. Tukaj navajam iz Pulkovega članka le nekaj izrazov, ki se ne vjemajo z izrazi novih slovenskih geometrij.

Namesto geometričen naj se rabi geometrijski, ker je ta tvorba iz besede geometrija pravilnejša.

Črte so preme ali krive, ne pa ravne in sloke.

Ploskve so ravne in krive, a ne vsločene.

Kotomer je transporter.

Namesto priostrenega kota je bil že dozdej v rabi izraz ostri kot.

Temeljnica je lepa beseda, toda nobena matematična knjiga je ne pozna. Vdomačena je že osnovnica za nemško Grundlinie, osnovna ploskev za Grundfläche.

Navpična je premica v smeri zemeljske težnosti, torej isto ko vertikalna. Za normalno lego je slovenski izraz pravokotno. Navpična je torej določena smer (pravokotno na vodoravno), pravokotna pa katerasibodi z ozirom na drugo že prej podano lego.

Trapez naj se piše z z na koncu in se tudi izgovarja kakor slovenski z. Filologi trdijo, da se s tem bolj približamo prvotnemu grškemu izgovoru kakor Nemci.

Za paralelogram se rabi samo tuji izraz, ker slovenska beseda vzporednik pomenja v zemljepisju krog.

Mazi piše sestavljenke s pol- brez u, torej polmer, polkrogla.

Ako se od piramide ali stožca vzporedno z osnovno ploskvo odreže manjša piramida ali stožec, ostane prisekana piramida ali prisekani stožec (ne piramidni ali stožčev porob).

Valj ali cilinder je izraz za geometrijsko telo, valjar je že orodje valjaste oblike (nem. Walze).

Ploščina je velikost ploskve; prostornina je velikost prostora, površje pa je vsota ploščin vseh obmejnih ploskev kakega telesa.

Naštel sem tukaj samo take primere, kjer rabi Pulko v svoji razpravi drugačne izraze, kakor so v navadi na srednjih šolah. V interesu stvari same in učiteljstva je, da se po vseh šolah rabi enaka terminologija. Kaj pa si naj misli učenec, ako prehaja iz šole v šolo in v vsaki najde druge izraze za isto stvar? Zato se nujno prosijo vsi učitelji in zlasti pisatelji, da si prilastijo skupno terminologijo.

Kako pišimo krajska lastna imena?

Dr. Jos Tomišek.

2.

Aktualno je postalo vprašanje o pisavi takih imen šele, ko je pismena slovenščina dobivala veljavo v javnem življenju in v uradih in so si olikani sloji naposled pričeli tudi privatne beležke delati v slovenskem jeziku. Saj so v prejšnjih dobah vsa taka imena zapisovali bodisi polatinjena, bodisi ponemčena; tedaj je nastala tista premnožica popačenih slovenskih, le nemščini služočih imen: n. pr. Katschidol = Kačji Dol, Wodenou = Vodenov, Wobou = Bobov, Wertze = Brdce, Werdn = Brdo, Unterseutze =

Spodnje Sevce (= Selce), Wesgowitzen = Bezgovica, Wresje = Brezje, Liffai = Ljubija, Schönjack = Ženjak, Trixenberg = Trstenik, Plippitzberg = Plitvički Vrh, Koslafzenberg = Okoslavski Vrh, Iswanzen = Ivanjci, Urschendorf = Noršinci, Ameisgasse = Vinička Vas, Rotschützen = Ročica, Scheriazfen = Žerjavci, Sauerberg = Zavrh, Wadlberg (!) = Vodole, Skoggen = Skoke, Rothwein = Radvina (na Štajerskem; na Kranjskem: Radovina), Rottenberg = Rdeči Breg, Kleinpeze = Male Peče, Kleindule = Male Dole, Arschische = Režišče, Scheinbüchel (tudi Schweinbüchel) = Sinja Gorica, Golowerdu = Golo Brdo, Siegersdorf = Žiganja Vas, Waisach = Visoko, Wrodech = Brodi, Gowidul = Goveji Dol itd. itd.

Mnoga taka imena so le prevedena; to bi še ne bilo prehudo; grdi spaki pa so nastali vsled nenaravnega zgodovinskega razvoja pri zapisovanju teh imen: skoraj vsako je bilo namreč najprej zabeleženo v tujem (zlasti nemškem) jeziku, in seveda kolikor mogoče doslovno po ljudski izreki dotičnega narečja (Wrodech = v Brodéh itd.); v slovenskem jeziku pa so se imena pričela zapisovati obično šele mnogo pozneje in sicer kolikor mogoče v knjižni obliki (n. pr. Brdo in ne „Brdu“, dasi se beseda v onem kraju nemara tako izgovarja). Često je imel naš jezik težave, da se je odkrižal takih skrajno dialektnih, v tuji pisavi pa že udomačenih oblik; koliko truda je stalo, da je iz zemljevidov kolikortoliko izginil Terglóu (tako ljudstvo pristno res govori!) in se nadomestil s knjižnim „Triglavom“! Pri tej besedi je še šlo, ker je zlasti Terstenjak s svojimi etimološkimi in mitološkimi razpravami popularizoval to ime med vsemi slovanskimi in tako tudi med drugimi učenjaki¹⁾.

¹⁾ Slabše se godi Triglavovemu sosedu, širokemu Stenarju (ki se res odlikuje po mogočnih „stenah“). Ker ga prebivalci imenujejo (z ozkim e, ki se bliža i-ju) „Ste(f)nerja“ in je prvi kartograf ime zapisal kolikor toliko po ljudski izreki: Steiner (čitaj: Ste-i-ner), se je po napaki mislilo, da je beseda v zvezi s — Stein = kamen, kar je čisto napačno! Od ne-

Dokler so se slovenska krajepisna imena torej zabeleževala v potujčeni obliki, ni moglo biti pereče vprašanje, kako se naj pišejo. Tista trohica imen, kar se jih je nahajalo v maloštevilnih slovstvenih proizvodih, se je spravila kakorkoli pod pravopisno streho. Ko pa je koncem 18. stoletja slovensko slovstvo pričelo računati tudi na mase in na narodno življenje, se je bilo piscem in slovničarjem odločiti dosledno za kako pisavo. In res: mnogo obrekovani, vendar vrli in neumorni oče Marko Pohlin je takoj stopil na noge; saj se je baš on namenil skrbeti za duševno hrano širšim slojem; kot praktičen mož bistrega uma je v svoji slovnici („Krajnska Gramatika“, 2. izdaja, izšla v Ljubljani l. 1783. na str. 206) zapisal tole pravilo: „Alle eigene Nennwörter¹⁾, sowohl Haupt- als von denselben abstammende Beywörter“ (t. j. pridevniki) se pišejo z veliko začetnico. Zgledov, žal, tu ne navaja nikakih, tako da ne vemo, kako bi se oče Marko v raznih konkretnih slučajih ravnal. Sklepati pa vendar smemo, da je bil precej zvest svojemu pravilu; to nam kaže med drugim že način, kako je — imenitno — poslovenil besedo „die Nymphe“: namreč „teh Bogov Gospodična“ (!)²⁾; tako čitamo na str. 227 njegove slovnice. V svojih drugih knjigah pa vidimo prav muhasto pisavo; v predgovoru svojega „Tu malu Besediše treh jezиков“ piše n. pr. z veliko začetnico „Dikcionarijum“, „Kratkočasnoste“, „Ludji“, „Patrijoti“, „Latinc“, „Hrovat“, „Nemc“, „Kraync“, „Kraynske, Hrovaške, Koroške, Bezjaške, Laške, Francoske“ (besede), „a takisto vmes z malo „kraynci“, „kraynska gramatika“, „nemškiga ali latin-kiga“; vendar je teh zgledov manj in jih je morda nekaj staviti na rovaš stavca.

Drugi mož, ki je v dobi našega preporeda skrbel za splošno ljudsko hrano, je bil Vodnik, prvi naš časnikar. V svojem sestavku „Popissovanje Krajnske dežele“ (v „Veliki pratiki za tu lejtü 1795“)³⁾ je imel dokaj prilike

³⁾ Gl. Valentina Vodnika Izbrani spisi. Uredil Fr. Wiesthaler, str. 3—7.

zavzeti stališče v našem vprašanju; tudi on piše lastnoimenske samostalnike in pridevnike vobče z veliko pismenko, pa brez doslednosti. Na isti strani piše „Hrovatski, Pemski, Polski inu Moškovitarski jezik, poleg „slovenski; enkrat piše „na gorenskimi“, drugikrat: „Gorensku, Dolensku, Notrajnu“; „Beneško morje: bohinski snežniki; Bohinsku jezeru: bohinska Sava“; Kamnagorica, Višnagora“ pa „Škofja Loka, Šmarna gora“. Po vzorcu Škofja Loka bi pričakovali Novo Mesto; a Vodnik piše enkrat: „pod Novimmejstam“, drugikrat „v Novim mejsti“; pričakovane pisave nima. — Z veliko začetnico

veščih turistov so se navzeli celo domači vodniki nemškopravopisne izreke „Štajner“ in se jim mora še nalašč razložiti njih — domača beseda. — Da dolina Kot ob Triglavu velja Nemcu („Kottal“) za „Blatno“, to se ne da prepričati, dasi je seveda pristen slovenski „kot“ (primeri tudi razne Kočne, ki stoje vselej v kakem kotu).

¹⁾ Tako nazivlja Pohlin nomina propria = lastna imena.

²⁾ Citate prenašam v tej razpravi iz bohoričice v gajico.

pa piše tudi besede, ki kaj imenitnega pomenijo: Vojvoda, Cezar, Vikšiškofia, Škof.

Drugače pa je postopal Vodnik nasproti posebne vrste krajepisnim imenom, ki jih je prinašal l. 1797. v svojih „Lublanskih Novicah“, namreč nasproti imenom ljubljanskih ulic in trgov. Očitno jih ni smatral za lastna imena in jih je zato pisal z malo. Naslanjal se je v tem oziru na način ljubljanskih oklicnih knjig, n. pr. Trnovske, ki se pričinja s 6. junijem 1785 in Šentpeterske (1780—1796), kakor razvidimo iz izvlečkov, ki jih je objavil l. Vrhovnik v Izvestjih M. Dr. za Kr. 1896, str. 116 in 147. Ta imena se pišejo n. pr.: „na starim tergi, na placi, na šolskim tergi; v rožni gasi, v študentovski gasi, v špitalski gasi, v slonovi gasi, v gosposki gasi, v križanski gasi, v selenderjovi (gasi, na cesti dunajski, v kapucinarskim predmestji, per vsmilenih bratih, per pisaneh urateh, per šuštarskim mosti, na bregi, krauja dolina, v blatni vasi“. Le izjemoma naletimo na kako veliko začetnico, zlasti pri izosebnih imenih: „v Lingarjove gasse, v Judovi ulici, zraun Svete Rozalie“; tuintam iz neznanih, slučajnih razlogov: „v Fistomski (t. j. vicedomski) gasi, na Diskalčiaške ceste (t. j. discalceati), Kurja vass, v Jami per Capucinarjih“. — Frančiškanska oklicna knjiga, ki je malo poznejša (1798—1815) pa piše obično oba dela (ali vsaj enega) z veliko: v „Nunski Gasi, v Parmhercigariski Gassi, u Elefantousk gass, na Celouski Cesti“.

Dandanašnji prištevamo seveda tudi imena ulic, trgov, nabrežij, nasipov, vrtov, nasadov, vodnjakov, določene nazivke zgradb itd. krajepisnim imenom.

3.

Tako je bila snov nabrana in stopale so na površje metode za nje obdelavo; na kako uzakonitenje pa ni nihče mislil; vsak je pisal, kakor mu je pač pero naneslo, le toliko čuteč kot potrebnost, da so zaradi laglje umljivosti potrebne velike začetnice, pa kje? Kjerkoli! V takem stanju so tekla in pretékla leta in desetletja. Metelko se v svoji izborni slovnici (Lehrgebäude der Slowenischen Sprache, l. 1825.), s to točko ni posebe pečal, zapisal pa je mimogrede „Novo mesto“ in Novomeščan“ (str. 65), ter „Vino vrh, Martino vrh, Kamna gorica, Pavlja vas“ (str. 78) torej z očitno doslednostjo v vseh slučajih drugi del lastnega imena z malo črko.

Tako je prišlo leto 1843. in Bleiweis je v Novicah nastopil dedščino svojih prednikov. Vsa neurejena je bila in dedič se očitno ni spoznal in se ni mogel odločiti na nobeno stran. Še mesečna imena so mu delala preglavico; v 1 šte. („v sredo 5. Maliga Serpana“) in v nastopnih piše mesece vseskozi z veliko začetnico, z 2. velikim srpanom počenši do konca leta pa z malo¹ („kimovec, kozopersk“ itd.). Takisto poskuša pri drugih imenih tja in tja. Na st. 44. čitamo: Prebivavce Unajnih Goric v Brezovski fari je

¹ V prihodnjem letniku (1844) pa piše vse zopet z veliko.

velika nesreča zadela"; ker nahajamo že nekaj strani prej (34) zapisano Škofja Loka, pričakujemo vzorec Novo mesto; a na str. 71 stoji stavek: „V spodnim Berniku so še (napačno nam. „že“) nekatere pinje te nove sorte po 3 gld. naredili“; na str. 51 je „kranjska dežela“ pisana z malo, a Kranjsko z veliko; na str. 60. nas iznenadi, da je „strašna Burja vstala“. — Odločiti se je Bleiweisu tudi bilo, kako bo pisal krajevna imena, vzeta od svetnikov, s pristavkom „Sveti“ ali „Šent“. Na str. 4 piše: „fajmošter per s. Jerneji“, na str. 63: „od sv. Duha“, v imeniku pa „pri S. Križu pri Teržiču“. Ob sklepu leta 1843. so namreč Novicam v abecednem redu dodeljena „Imena Deležnikov¹ kmetijskih in rokodelskih novic V letu 1843“ in je povsod navedeno bivališče. Ta imenik je torej za nas prava zakladnica. Na koncu leta se je Bleiweis menda nagibal k pisavi po vzorcu „Novo Mesto“, dasi je baš to ime pisal „Novo mesto“. Sicer pa čitamo po vrsti: Kranjska Gora, Mala Loka, Polhov Gradec, Bela cerkev, Dobro Polje, Bohinjska Bistrica, Kamna Gorica, Spodnje Gorje, Loški Potok, Černi Verh, Merna peč, Šent Rupert, Šent Peter, Šent Marjeta; vendar tudi, dasi redkeje: Nova štifta, Višnja gora, Zlato polje (po vzorcu „Novo mesto“) in „stara Loka“, „dolni Tehin“, „dolni Dravburg“, „dolno Štajersko“ in (enkrat) „bohinjska Bistrica“ (po vzorcu: novo Mesto), — Način pisave se je v poznejših letnikih „Novic“ toliko izpremenil, da gineva pisava Novo Mesto in stopa — poleg drugih načinov — včasih pisava „Novomesto“² bolj na površje; l. 1860. čitamo n. pr.: Igovas, Kranjskapolica, Staritrq (str. 284), Černagora (str. 288), „iz Beligrada“ (str. 314); zraven pa: Rogaška Slatina (299), Kamna gorica (303), Nova cerkev (329), Praprotna draga (284), Lepi dol (284), pa tudi: ljutomerske Gorice (378), serbska Vojvodina (412) in celo: šneperski grad (in gojzd), cerkniško jezero (torej vzorec: „novo mesto“) in pomešano: „Novomeška gimnazija“ (286), a „oseška gimnazija“ (293).

4.

Tako smo se približali letu 1863. in vidimo, da so „Novice“ v našem vprašanju prav tako na nejasnem kakor „Zg. Danica“. Iz slovnice se tudi ni dalo posneti kako občeveljavno pravilo; saj se na to točko niso posebe toliko ozirale, da bi bil vsak dvom izključen.³

Baš leta 1863. pa je izšla druga, temeljito predelana izdaja Janežičeve „Slovenske slovnice“; ta izdaja je tako izborna, da je še današnji — po dr. Sketu modernizovana — temelj našemu slovniškemu pouku. V § 81. je ta izdaja strnila tudi pisavo lastnih imen v tole pravilo: „Z

¹ T. j. naročnikov

² Ta beseda sama sicer ima najčešče obliko „Novo mesto“.

³ Matija Majar („Slovnica za Slovence“. V Ljubljani, 1850) da n. pr. le z naslovnega lista posneti, kako stališče zavzema; tam namreč čitamo, da se knjiga prodaja „U Kranjskim mēstu in v Novim mēstu“.

veliko črko pišemo; vsa lastna imena v samostalnikovi obliki. Lastna imena v prilogovi (t. j. pridevnikovi) obliki pišemo le tedaj z velikimi črkami, kedar nimajo samostalnega določila pri sebi, n. pr. Valvazor, Ljubljana, Kom, Dolenc — Gorensko, Avstrijsko; z malimi črkami vendar pišemo n. pr. dolensko vino, gorenska stran, ljubljansko mesto, avstrijsko cesarstvo. — Druga pa je s tistimi prilogi („pridevniki“), ki so se z občnimi samostalniki v zaznambo lastnih imen združili, ko bi bil njih pomenek dvomljiv, če jim velikih črk ne damo, n. pr. Novo mesto, Bela reka, Zlati rog“.

Janežičevo pravilo je v bistvu ohranjeno še v najnovejši dr. Sketovi izdaji iz l. 1906 (v § 34), a mislim, da se ne motim, trdeč, da je to — nesrečno — pravilo bilo in je vzrok, da se v pisavi, zlasti krajepisnih imen naše najmerodajnejše knjige diametralno razlikujejo. Zelo dvoumen je že v prvem pravilu dostavek, da se naj pišejo lastna imena z veliko črko le „v samostavnikovi obliki“. Kaj pomeni v „samostavnikovi obliki“? Ako se misli na lastno ime absolutno kot samostalnik, potem bi se morali absolutni samostalniki „mesto“, „reka“, „rog“, ki so na koncu pravila navedeni (Novo mesto itd.) pisati brezdvomno z veliko začetnico in ne z malo, kakor jo zahteva Janežič; torej: novo Mesto, bela Reka, bohinjsko Jezero. Ugovor, da so „mesto“, „reka“ itd. občna imena, ne velja; saj je vsako občno ime lahko tudi lastno (n. pr. slučajno¹ baš „Reka“ in okoličanom velja vsako Mesto za lastno ime!) Po svojem pravilu o „samostavnikovi obliki“ naposled Janežič na noben način ne bi smel pisati pridevnika „Novo“ z veliko začetnico; pravilo o pisavi „Novo mesto“ je torej popolnoma neskladno s splošnim prvim pravilom, ki pač ne uvažuje lastnih imen, obstoječih iz dveh in več besed.

Ako pa nam je dostavek umeti le relativno, namreč tako, da se lastno ime piše z veliko črko le kot samostavnik, a ne kot pridevnik (in na to je Janežič pač mislil, kakor je razvidno iz nasledujočega stavka), potem zagazimo v nove zadrege: morali bi pisati „Janežičeva slovnica“, „Jožefovi bratje“, „bohinjsko jezero“! In če pišemo „Gorensko, Avstrijsko“, ker nimata „samostavnega določila pri sebi“, bi morali pisati z veliko tudi: „on ne zna Nemški, ta zavija po Gorenjsko“, ker tu ni nikakega samost. določila! Ako še naposled pribijemo, da bi po onem Janežičevem pravilu, ki zahteva pisavo „Novo mesto“, mogli pisati prav tako tudi „Bohinjsko jezero“, kakor smo po gorenjem morali pričakovati ali „bohinjsko Jezero“ ali pa „bohinjsko jezero“, potem pač lahko umevamo, da je tako pravilo pisatelje zbegalo še bolj nego so bili.

Le dvojen je bil pozitiven dobiček tega poglavja: a) Vsaj za enojna lastna imena v samostalniški obliki je bila določena velika začet-

¹ Takih lastnih imen ima slovenščina vse polno, n. pr.: Glava, Vrhi, Konj, Baba, Možic, Storžec, Kot, Košuta, Petelin.

nica; in b) takisto neoporečno se je mogel iz pravila posneti zakon, da se naj pišejo lastna imena, kakor Bistrica, Bela, Hudinja, Lašče i. dr. z veliko začetnico tudi tedaj, ako stoji pred njimi označujoč pridevnik: Bohinjska (Bistrica), Koroška (Bela), Zgornja (Hudinja), Velike (Lašče); ni pa bilo jasno, naj se li pišejo ti pridevniki (Bohinjska itd.) za veliko ali z malo.

Dr. Sket je te nedostatke pač spoznal in jih je skušal odstraniti; ali ker se je zadovoljil z vrivki, pustivši pa temeljno pravilo, zato je tisti odstavek § 34 še danes nezadovoljiv. Vrinil je točko 4 b), ki osigura veliko začetnico pridevnikov osebnih imen (Prešernov, Jožefov¹ itd.), ter točka 4 a), ki bolje stilizuje pravilo o pisavi „Dolenjsko“, „Nemško“ = Nemčija itd. Izpustil je nadalje pri začetnem pravilu nesrečni dostavek „v samostalnikovi obliki“, a ostal je, žal, pri temeljni napaki vsega pravila, da namreč izhaja od pridevnika in ne od nosilca pomena, od samostalnika; tuhtanje, kateri pridevniki se naj pišejo z veliko, je bilo pogubno vsemu pravilu. To je tem bolj obžalovati, ker je vzrok tej zmedbi nemščina, ki glede pridevnikov tudi ni postopala enotno; njen nagon, da naj se pridevniki pišejo z malo, se je pomotoma prenesel tudi na slovenščino.

Pravilo o pisavi „Novo mesto“ je obdržal dr. Sket skoraj doslovno, prezrši celo, da ga je zapletel v zanjko nelogičnosti. Zdaj se namreč glasi: „Pridevnikom (lastnih imen) dajemo veliko začetnico, kadar se je združil pridevnik s kakim občnim samostalnikom v zaznambo krajnega imena“ — to se vendar pravi: Z veliko začetnico pišemo pridevnik tistega lastnega imena, ki bo šele — nastalo, kadar pišem ta pridevnik z veliko začetnico! To je prehud circulus!

(Dalje.)

Repatice ali kometi.

Po različnih virih posnel *Erzé*.

III.

Pravno se razmotriva o vseмирskem potu repatic, je potrebno omeniti nekoliko o gibanju vsemirskih teles.

Znano je, da razdelimo podnebna telesa v stalne zvezde in premičnice ali planete. Ti so: Merkur, Venera (večernica ali jutranja zvezda), zemlja, Mart, Jupiter, Saturn, Uran in Neptun. Razun teh se nahaja med Martom in Jupitrom okolo 500 malih premičnic, koje zovemo asteroide. Vsa ta telesa se premikajo po več ali manj enako visoko nagnjeni ravnini okolo solnca.

Njih oddaljenost od solnca je različna ter je oddaljen (v okroglih številkah):

¹ Po Levčevem „Pravopisu“ §§ 596, 601.

Merkur 58 milijonov km, Venera 108, zemlja 150, Mart 227, Jupiter 777, Saturn 1424, Uran 2864, Neptun pa 4487 milijonov km. Krožijo z različno brzino. Merkur prejuri v sekundi 47 km, a za pot okolo solnca potrebuje 88 dni. Venera prehití v sekundi 34 km, okolo solnca se prevali v 225 dneh; zemlja v sekundi 30 km, okolo solnca v 1 letu; Mart v sekundi 24 km, okolo solnca v 1 letu 322 dneh; Jupiter v sekundi 13 km, okolo solnca v 11 letih 315 dneh; Saturn v sekundi 9 km, okoli solnca v 29 letih 167 dneh; Uran v sekundi 6 km, okolo solnca v 84 letih 7 dneh; a Neptun prehití v sekundi 5 km dolgo pot, da se pa enkrat zasuče okolo solnca, potrebuje za to 164 let 280 dni.

Iz navedenih suhih številkih izhaja dejstvo: čim bližje solncu je planet, tem hitreje se suče okolo svoje osi in okolo solnca; čim dalje je od njega proč, tem počasneje se vrši vrtenje okolo osi in tem počasneje obhodi pot okolo osrednjega ognjišča.

Dva zakona sta, po katerih se telesa privlačujejo; namreč po razmerju snovi in oddaljenosti. Je-li telo 2, 3, 4, x krat večje od drugega, ga privlačuje 2, 3, 4, x krat močneje; toda pri 2 krat večji oddaljenosti 4 krat slabše, recimo pri 5 kratni 25 krat in x kratni x^2 krat slabše. Solnce je izmed naštetih teles največje po snovi, ima torej nad planeti brezpogojno privlačno silo. Planeti ga morajo obkroževati. Ker so pa različno daleč od njega proč, je njih brzina uravnana po tem razmerju. Čim dalje proč od solnca stoji planet, tem počasneje se pomika. Neptun se v sekundi okroglo 10 krat počasneje vrti kakor Merkur, a za pot okolo solnca potrebuje nad 680 krat več časa, kakor prvi planet. Premičnice krožijo v malo podolgovatih elipsah, torej v tirih, ki imajo skoraj obliko kroga. Njih brzina je kolikortoliko konstantna. Čim dalje proč od solnca se nahaja telo, tembolj pojema na njega solnčna privlačnost; na gotovih točkah je še komaj občutna. Enkrat pa pride kraj, kjer se solnčna privlačnost neha. Nahaja-li se telo na periferiji solnčne privlačnosti, niha nekaj časa na dotični meji, potem se pa začne polagoma pomikati proti solncu. Čim bližje mu pride, temhitreje začne teči; kadar mu pride najbližje, se nahaja v svoji najužasnejši in temvečji brzini, čimmanjše je in s čimvečjo brzino je prihitelo v prisolnčje. Je-li teklo v ravni smeri proti solncu, tedaj se zakadi v njega, se pokopa v žareč solnčni grob, kjer se takoj izpremeni v žareče pline. Ako drvi nad ali pod solncem ali na kaki drugi solnčni strani v „ravni“ smeri (hiperbola) mimo njega, tedaj ga solnce v svoji bližini potegne proti sebi in ga tako vrže v povsem drugo pot, pahne ga v novo vsemirsko brezdno. Tako telo pride le enkrat v solnčno območje in se potem za vselej izgubi iz njegovega sestava. Ako je pa telo prišlo v kolikor toliko zaokroženi smeri v prisolnčje (elipso), tedaj ga tukaj solnce ali pogoltno (ravna smer), ali ga pa unstran sebe (zgoraj, spodaj, desno, levo) vrže v tir, ki ga vodi zopet v tisto točko, od koder je prišlo. Od tiste točke (od periferije solnčnega območja) bo zopet začelo

padati proti solncu. Brzina bo vedno večja, v prisolnčju se mu bo zgodilo kakor prvič. Tako telo kroži okolo solnca, je njegov podanik. In z našo zemljo je tako. Pozimi, 21. decembra, smo solncu najbližje; takrat kroži zemlja najhitreje. V začetku poletja, 21. junija, smo od solnca najdalje proč, zemlja kroži počasneje. Zaradi tega je na severni strani od ravnika poletje daljše od zime, a na jugu ravnika je ravno nasprotno.

V našem solnčnem sestavu se premikajo vsa telesa okolo solnca, ker jih po svoji velikosti daleč nadkriljuje in ki stoji za vse nepremično v eni točki, v žarišču pakroga. Od tukaj zapoveduje planetom in urejuje njih tekanje, zbuja in vzdržuje vse življenje, je duša celi svoji ogromni državi. Do njene meje bi moral ekspresni vlak drdrati mnogo nad 4000 let. Pota planetov so ne prepodolgovate elipse, smer njih tekanja je pri vseh ena in ista. Ne premika se eden od leve na desno, drugi pa morda od desne na levo. Tudi tir njih potov leži skoraj v eni in isti ravnini. Vsa ta dejstva pričajo neopovrgljivo, da so nastale premičnice iz ene in iste skupne snovi.

Primerjajmo navedeno z vseмирskim potom repatic!

Njihovo tekanje po prostoru ne odgovarja tekanju planetov med nepremičnicami. Nekateri kometi se premikajo od izhoda proti zahodu ali od katere druge strani. Tiri njihovih potov ne leže v ravnini, v kateri se sučejo planeti našega osolnčja, ampak pota repatic križajo ekliptiko naše zemlje v vseh mogočih stopnjah od 0 do 90°. Njihova prisolnčja ne leže okolo solnca morda v vodoravnem krogu, ampak so razdeljena okolo solnca v prostoru, ki odgovarja krogli. Kometi so prosti potniki po nebesnem vsemiru. So vseмирska telesa. Nekateri tekajo vsled privlačne solnčne sile v več ali manj dolgih elipsah. Prikažejo se torej zopet nekateri prej, drugi pozneje, nekateri v 3 ali še več letih, drugi zopet v toliko stotisoč, oziroma milijon letih. Nekatero repatic se premikajo v prostoru v paraboli. Prišle so torej iz globokih daljin, oziroma iz brezkončja v naš solnčni sestav. V bližini solnca jih premoč tega telesa zadrvi v drugo smer, v drugo globino neizmerne vsemirskega brezdna. Zde se nam liki neljubi gosti, ki jih mogočni gospodar iztira iz svojega obližja. Ta vrsta repatic se ne vrne več v naše osolnčje.

V prejšnjih časih, v dobi, ko še ni bilo daljnogledov, pač niso repatic drugače zaznali kakor takrat, ko so se pokazale v svoji svetlobi in s prekrasnim repom, ki so ga za tiste dobe shvalali za vse nevarnim, pogubonosnim medijem med bogom in zemljani. Mislili so, da nastane repatica v zemeljskem ozračju, imeli so jo za zračni izvor. Dandanes, ko je zvezdoznanec na razpolago toliko in toliko zelo občutljivih priprav, ko so zvezdarne okolo in okolo našega lepega planeta v telegrafični zvezi, je zvezdoznanstvo i na tem polju vrlo napredovalo.

S pomočjo daljnogledov odkrijejo dandanes moderni astronomi komete. Največ kometov ostane teleskopičnih; teh namreč ne bo nikdar zagledalo

prosto oko. Tem potom jih zagledajo vsako leto povprečno po 4 do 5 in mnogokrat se pripeti, da stoje 3 do 4 repatice obenem na nebu. Računajo, da blodi v našem osolnčju okolo 6000 teleskopičnih kometov. Ker pa dospe v naš solnčni sestav iz vseмирskih globin, ki so več kot tisočkrat globlje od oddaljenosti Neptunove od solnca, tudi mnogo repatic, jih mora biti že v našem osolnčju neverjetno mnogo. Že Kepler (1551—1630) je vzkliknil, da je repatic v vsemiru kakor rib v oceanih.

Astronom Meyer opisuje teleskopičen komet približno tako-le:

V daljnogledu se prikaže kot celo malo svetla, okrogla meglena tvarina... Komet se v tem stanju čisto nič ne razločuje od nebroj drugih vseмирskih megel, ki se nahajajo v neizmernih daljinah kot deli velike rimske ceste, v kateri se nahaja i naše solnce s svojimi planeti v družbi milijon in milijon drugih solnčnih sestavov. Le zaradi tega spoznamo dotično megleno tvarino kot komet, ker na dotičnem prostoru ni stala prej slična meglena prikazen. Ako opazujemo nekaj dni njegovo tekanje, lahko izračunimo, kdaj bo prišel v solnčno bližino in določimo približno, kolika bo v prisolnčju njegova svetloba. Čim bližje se pomika solncu, tembolj se sveti njegovo zrno, kojo ovija zračna tvarina. Komet je takrat podoben luči, ki je z meglo obdana. Ako ne pride preblizu solncu, ostane v tem stanju. Če se pa solncu pomika bližje in bližje, zažari intenzivneje. V njem se opazuje nek nemir. Zračni ovoj postaja manjši, zrno se pokaže jasnosvetlo in ostro začrtano. Naenkrat švigne na prisolnčni strani iz zrna svetel trak, ki se razteza proti solncu, a se v gotovi visokosti obrne od njega proč in pade daleč tja za zrno. Razprši se kakor voda iz vodometa ter se za zrnem razširi v bajno razsvetljen vedno širji pas. Komet je dobil rep. Ta je najdalji, kadar stoji komet v prisolnčju. Ko se pa repatica odmika od solnca, krči se rep, nazadnje se izgubi. Komet ugasne ter se izpremeni zopet v megleno tvarino in se izgubi v vseмирskih globinah, od koder je bil prišel..."

IV.

Kakor je bilo omenjeno, tekajo nekateri kometi v sklenjenih, nekateri pa v brezkončnih potih. Prvi krožijo v elipsah okolo našega solnca in se prikažejo opetovano po daljših ali krajših presledkih. Spadajo k našemu solnčnemu sestavu, so torej podaniki našega solnca. Zovejo se periodični kometi. Kot prvi bodi omenjen Halleyev komet, ki je človeku skoraj že tako dolgo znan kot velike premičnice. Prikaže se povprečno vsakih 76 let, zapazi se ga s prostim očesom. Zadnjič so ga ljudje gledali l. 1835. in ga bodo baje (ako ga namreč ne bo ujel kak drug planet in ga vrgel iz prejšnjega tira v drugega, novega) zopet videli 17. maja 1910. Že od decembra leta 1908 ga opazujejo astronomi kot teleskopičen komet. Do okolo leta 12. pred Kristom ga je opazoval človeški rod. To je tista repatica, ki se je po sv. pismu baje prikazala trem magijem na Jutrovem, da bi jim kazala pot

v Betlehem. Vsekakor ne mala usluga. Ta komet se pomika od vzhoda proti zahodu, torej ravno nasprotno od planetov.

Kaj se zgodi s periodičnimi kometi v prisolnčju?

Oglejmo si le en slučaj!

Na južnem delu našega planeta so ob času totalnega solčnega mrka opazovali l. 1882. velik komet s posebno dolgim in intenzivno se žarečim repom. Tej kaj slične repatice so se prikazale tudi l. 1843. in 1880. Astro-nomi so izračunili, da krožijo vsi trije kometi v približno eno in tisti elipsi. Pozneje se je dognalo, da se je l. 1668. se prikazavši komet pomikal po ravno tem potu kakor prej navedeni trije. L. 372. pred Kristom je blestela na nebu takozvana Aristotelova repatica, kateri je začrtana ravno ta pot, kakor prejšnjim štirim. Na tem potu se je torej pomikal komet l. 372. pred Kristom, 1668., 1843., 1880. in 1882. po Kr. Od prvega pojava do drugega je preteklo 2040 let, od 2. do 3. 175, od 3. do 4. 37, od 4. do 5. pa samo 2 leti. Po približno eni in tisti poti kroži torej teh petero kometov, kar vendar ne more biti slučajno. Ti so v neki medsebojni zvezi, so si v so-rodstvu. Da bi bila teh petero prikazni samo ena repatica, ni mogoče, zakaj, potemtakem bi potrebovala za svojo pot okolo solнца enkrat 2040 let, drugo-krat 175, tretjekrat 37, a četrto krat samo 2 leti. Kaj takega trditi bila bi nesmisel. Vseh teh petero kometov pride v eni in tisti točki v prisolnčje, kar dokazuje, da so vsi ti kometi v davnih pradobah bili le eno telo, ka-tero se je v prisolnčju vsled tamkaj vladajočih razmer glede toplote in elektrike razletelo, tako, da so se ti deli zanaprej pomikali okolo solнца kot samostojne repatice. Obenem so se oddaljili v podolgovatih elipsah vedno bolj drug od drugega. Tako so se končno v zgoraj navedenih rokih pomi-kali skozi prisolnčje.

Kakor s tem, zgodilo se je z marsikaterim drugim periodičnim ko-metom.

Mislimo si kroglo, sestavljeno iz najrazličnejših rudnin in kovin, ki prosto lebdi v vsemiru, pa zremo v duhu jedro kometa, ki ni torej nič dru-gega kakor skupina ostankov svetovnega proda (Weltschutthaufen). Ta krogla vsebuje tupatam vodo kot led. V vsemiru se nahaja toplina blizu absolut-nega ledišča. Vsemir, kakor znano, ni prazen. V njem se nahaja svetovni eter. Luknjičava telesa vsebujejo lastnost, da vsrkavajo pline iz svoje oko-lice v sebe in jih drže v svoji notranjosti tem jačje, čim mrzleji so. Tako sestavljena planetarična krogla se bliža solncu. Tukaj se ogreje najprej na na prisolnčni strani. Vsled razgretja izpuhte vajo iz notranjosti plini, katere je telo absorbiralo v vsemiru. Čim bolj se bliža repatica solncu, tem hitreje se pomika in v tem večjo vročino zagaža. Toplota solнца znaša okolo 10.000° C.

(Dalje.)

Književna poročila.

Gradja za povijest školstva u Hrvatskoj i Slavoniji. Doštampana je i 3. knjiga djela kr. savjetnika i zem. šk. nadzornika A. Cuvaja „Gradja za povijest školstva“. Kad je izišla 1. knjiga, bili smo vrlo obradovani, a danas je radost naša potpuna i opravdana. Djelo je to od velike vrijednosti nesamo za poznavanje prosvjetnih prilika našega naroda od najstarijih vremena pa do 1888. god. nego i za čitav naš kulturni razvoj.

Kada je hrv. narod zaposio ove krajeve, kada se je stalno nastanio, morao je pomišljati, kako da uredi i obezbijedi narodni svoj opstanak, da sačuva narodno svoje obilježje. Ova briga urodila je prvim pokušajima na prosvjetnom polju, a odonda se je prosvjeta, ako i polako, neprestano širila i napredovala, pa se danas možemo ponositi tim sadom. Ako se i nije naš narod do danas jošter popeo do onoga stupnja prosvjete, na kom stoje od nas napredniji narodi, nije tome kriv narod, nego razne neprilike, u koje je svojim položajem bila stavljena naša domovina. Djedovi naši lijevali su kroz stoljeća krocju svoju za krst časni i slobodu slatnu, branili su svoju domaju, ali su žrtvovali na hiljade dragocjenih života po svim bojnim poljanama prostrane Evrope, vojujući za slobodu tuđu, premda ih je domovina tako nužno trebala. Pa i pored toga, što bijahu djedovi naši junaci na maču, što ne imadjahu vremena ozbiljno se brinuti za naobrazbu svoju i svoga naroda, bilo ih je dosta, koji su i usred bojne vreve pograbili pero, pa i time osvjetlali lice sebi i rodu. Ovo je dokaz velike životne snage hrv. naroda, bez koje bi ga bilo nestalo; dokaz njegove sposobnosti za razumijevanje kulturnih tekovina uopće; dokaz, da i hrv. narod imade mnogo volje i smisla za utakmicu na kulturnom poprištu. Naša umjetna knjiga proslavi eno već i svoju 400 godišnjicu! Malo je naroda, čija je književnost starija od naše, a ima ih dosta, koji su daleko sa nama. Čovjek mora pri tom da pomišlja, što bi sve bio učinio hrv. narod na kulturnom polju od vremena prvih svojih preporoditelja, sv. braće Ćirila i Metoda, pa do danas, da je živio u sretnijim prilikama. Pa ipak uza sve te neprilike, s kojima se je morao kroz stoljeća boriti, nije ni u jednom razdoblju napustio brige i rada oko duševnoga razvoja i napretka. Dok su se u jednom dijelu otadžbine radjali borci za slobodu i neodvisnost njezinu, na drugom kraju, koji ne bijaše taj čas na dohvat ratnim strahotama, vidimo nastojanje oko moralnoga i materijalnog pridizanja naroda putem prosvjete. Ideje pako, što niknuše kod naprednijih naroda zapadne Evrope, nadjoše uvijek odjeka i u duši hrv. naroda.

Svekoliko pako nastojanje oko kulturnega razvitka, dopače čitav život naroda, odsijeva se u prvoj i najglavnijoj kulturnoj poluzi — u narodnoj prosvjeti. Cuvajevim djelom dobili smo prekrasnu sliku prosvjetnoga rada hrv. naroda od najstarijih pa evo do najnovijega vremena. Nema ni jedne prosvjetne institucije, što smo je zasnovali, kao što nema niti jedne namisli, koja se bila porodila u korist kulturnoga napretka, pa i ne bila oživotvorena, a da nije u ovom djelu spomenuta i osvijetljena. Zato je Cuvajevo djelo nesamo ogledalo naše prosvjete i prosvjetnoga rada do danas, nego je ujedno najljepši putokaz za naš daljnji rad u tom pravcu. Tu će naći okrepe i pobude srce svakoga radnika na prosvjetnom polju, kao što i

vsakoga rodoljuba, komu se je brinuti i voditi računa o napredku svoga naroda.

U svome djelu ne nabraja g. autor samo gola fakta, nego je ono protkano i njegovim smislina, koje odaju muža široka pogleda i velike spremne, a ujedno rodoljuba, koji se od srca veseli napretku svoga naroda. U njega je ostro oko koje dobro opaža sve, a osobito one momente, kada se je naša kultura osovila na vlastite noge, kada se otima tuđim uzorima. Ti momenti mogu nas najljepše poučiti, u kom se pravcu mora kretati daljni naš kulturni rad.

U razvoju naše narodne kulture bilo je često zastoja, pa i nazatka. I takve nam tužne časove prikazuje čestiti pisac, ali iz svakoga retka izbija pouzdanje u vedrija budućnost, Cuvaj se ne žalosti previše nad časovitim neuspjesima, jer zna, da je tako bilo i kod naprednijih naroda, zna, da poslije takova u neku ruku odmora kreću kola prosvjete brže naprijed.

Treća knjiga ovoga djela prikazuje nam kulturni naš rad od g. 1869. pa do unifikacije šk. zakona od g. 1888. Važna je ovo godina, jer s njome u našem narodnom razvitku nastaje nova era. Te godine prestaju i zadnji vidljivi znaci, koji su zastavljali vojnu Krajinu od matere zemlje, radi čega je moralo doći do promjene šk. zakona, koji će odsada vrijediti sa svu otadžbinu.

Premda je ovo razdoblje razmjerno dosta kratko, ali je u kulturnom našem napretku preznamenito. Kada je naš polit. položaj dobio odredjeniji pravac, kada smo dobili autonomnu vladu, opaža se znamenit napredak u procvat školstva. Briga oko prosvjete prelazi posve u ruke vlade, koja joj posvećuje veliku pažnju. Šk. zakon od 1874. uvodi u život važan faktor na prosvjetnom polju — pučko školstvo, koje rukovode za to stručno spremljeni učitelji. Na sve se strani uvidja korist i potreba prosvjete, a osobita se briga priklanja pučkoj prosvjeti. Držeći se načela, da žar prosvjete treba da ogrije svakoga sina domovine, dižu se škole širom domovine, pa gdje dotada ne bijaše skoro ni traga kakom višem životu, digoše se lijepi dvorovi, u kojima pučki učitelj poput marnе pčelice okuplja oko sebe podmladak svoga naroda, da mu oplemeni um i srce lijepim naukama.

Ali nesamo osnutak i podizanje raznih učevnih zavoda, nego nam pisac crta u svom djelu i osnutak drugih kulturnih institucija, navodeći pobude, koje ih rodiše, kao i plodove njihova bitisanja. Crta nam nadalje ideje, koje su ravnale našim školstvom, piš čem mora čovjek često da zastane, pa da se zamisli, zašto se neke ideje ne mogoše održati, premda im se ne da korist zaniijekati. Možda su te ideje prerano došle, pa ne nadjoše u nas pripravljeno tlo, ili je krivnja u tom, što nam mnoge druge brige apsorbiraju previše snage.

Mogli bismo u tom pravcu slijediti pisca i dalje, što bi nas predaleko zavelo, jer je u njemu obilje misli i pouka. Reći ćemo samo još ovo: Djelo je ovo velika dragocjenost za hrv. narod. U njemu je dokaz, da živi samostalnim kulturnim životom; u njemu su mu ocrtane sve brige i trudi tolikih muževa, koji se žrtvovaše za nj iz ljubavi čovječanske i patriotske. U njemu vidi plodove njihova rada, kojim se danas okorišćuje, ali iz njega vidi i puteve, kojima mu je dalje stupati. Zato će za ovim djelom posegnuti svatko, tko je rad upoznat i kulturni život našega naroda.

Mi se od srca veselimo ovome djelu, ali se doista veseli i sam g. autor, što je mogao tako veliko djelo dovršiti i predati na uzdarje svome

narodu. Neka bude uvjeren, da si je ovim djelom podigao trajni spomenik u srcu hrv. naroda, koji će vazda s poštovanjem spominjati ime muža, koji je godinama i godinama poput mrava skupljao ogromnu gradju, što nam je u tom djelu prikazuje; muža, koji je i u svoje slobodne časove htio služiti svome narodu, a ovo je djelo dokaz, da je ta služba bila časna, jer je potekla iz tople ljubavi za narod.

P. P.

Monatshefte für Pädagogik und Schulpolitik. I. leto. — Urednik Leopold Lang.¹ — V novembru l. 1908. je izšiel 1. zvezek tega mesečnika in z decembrom l. 1909. je bil letnik zaključen. V tej številki je izreklo uredništvo: „Imenovanje med najboljimi nemškimi učiteljskimi listi so si zaslužili ‚Monatshefte‘ v tem letu po mnenju svojih čitateljev in cenjenega časopisja. Reklo se je o njih, da odpirajo z visokega stališča pogled v bistvo modernega učnega znanstva, in da so sposobni, da nastopijo dedščino Dittesovega ‚Pädagogium‘. — Visoka je ta beseda in visoko je mnenje samo ob sebi in svoji vrednosti — pa ne rečemo preveč, če trdimo, da je oboje popolnoma upravičeno! Če priznamo Dittesovemu ‚Pädagogiumu‘ veliko vrednost na polju vzgojeslovja, moramo to o omenjenem mesečniku še raztegniti na moderno strujo pedagogike: socialne pedagogike. In ta je danes tista, ki zavzema in mora zavzemat v tem znanstvu prvo stopnjo, saj je ravno socializem oni, ki je vzel v zakup takorekoč vsa znanstva, ker je tudi naš čas prepojen z njim in mu je postal popolna življenska potreba...“

Ne bom se spuščal v podrobna opazovanja lista samega, omeniti hočem le kratko njegovo vsebino, izbrati tuptatam najmarkantnejše odloke iz njega, da opozorim na nje našo širšo javnost, ki se zanima za dušeslovje, vzgojeslovje, in šolsko politiko.

Zato prehajam kar k razdelitvi vsebine. Ta je: 1. Razprave; 2. Načrti za pouk; 3. Šolska politika; 4. Mala poročila; 5. Literarna poročila; 6. Časopisni vpogled; 7. Vpogled v učne pripomočke. — Opozoriti hočem tu zlasti na prve tri točke, ki tvorijo bistvo vsega letnika in ker so ravno tisti, ki nam vsiljujejo o njem tako visoko mnenje.

Med razpravami jih je največ soc.-pedagoškega značaja, in so potekle iz peres znanih in zaslužnih mož na tem polju v nemški literaturi. Dala bi se sestaviti iz njih čedna knjiga o tej snovi in kot uvod bi ji vsekakor izborno služila razprava „Die geistigen Strömungen der Gegenwart und ihre Bedeutung für das öffentliche Leben“ (spis. dr. Ljudevit Keller str. 215), s svojim stavkom: „Mnogo bolj kot šolska filozofija, ki je obvladala duhove v prvi polovici 19. stoletja, se uveljavljajo v življenju sedanjosti praktične filozofske smeri, katerih zastopniki stremé po tem, da pridejo popolnoma v socialno in politiško življenje“. — In v tem smislu pišejo in izhajajo vsi enako iz starega pa še dandanes veljavnega principa: Non scholae, sed vitae discimus, ki pa ga še lahko raztegnemo: ne samo se učimo, ampak se tudi vzgojujemo. O tem nas poučujejo zlasti še odstavki: „Die Stellung des Kindes in der Kriminal- und Sozialpolitik“ (spis. J. U. C. Fritz Saffir); „Die Kunst der Erziehung“ (spis. Karol Hesse); „Was verlangt man von der modernen Fortbildungsschule und wie kann sie ihre Aufgaben lösen?“ (spis. A. Fricke) i. dr.

Mnogo je med razpravami didaktičnih in metodičnih, ki se odlikujejo prav tako po svojem temeljitem obravnavanju, kakor po tem, da bazirajo

¹ Dunaj VIII., 2., Albertgasse 8. — Cena 7 K.

vse na modernizmu metod, če smemo tako imenovati dejstvo, da so začele metode pouka upoštevati psihologijo in še posebno pedopsihologijo. Imenujem naj tudi tu samo nekatere: „Zeitmäßige Didaktik“ (spis. Leop. Lang); „Zur Methode des Rechtschreibunterrichtes mit besonderer Berücksichtigung der Unterstufe“ (spis. Albert Buff); „Der Unterricht in der Rechtschreibung im Anschlusse an den Ansatz“ (spis. Paul Krauce); „Erfahrungen beim freien Aufsätze in Landschulen“ (spis. H. Gagern), na kateri spis bi še posebej opozarjal. Saj je tudi pri nas postalo v zadnjem času vprašanje pereče: Ali morejo spisavati v naših šolah po deželi učenci proste spise ali ne? in spominjam se, kako so skimavali mnogi z glavami, ko so slišali predavanja tov. Fr. Zopfa pri okr. učit. konferenci v Celju l. 1908. in vem, da je skimaval marsikdo še tudi pozneje ali pa se milostno nasmihal, ko je čital razpravo v „Popotniku“. Opozorimo na en Gagernov stavek, ki ga čitamo izraženega tudi v omenjeni razpravi v „Popotniku“: „Jahrelange intensive Vorübung von unten auf läßt annehmbare, freie Oberstufenaufsätze auch in unsern einfachsten Schulverhältnissen erreichen“. — Posebno pozornost pa posvečajo M. f. P. u. S. realijam, čemur se ne bomo čudili; saj je klic po realijah kot podlagi — tu mislim tudi na nazorni nauk kot pododdelku realij, kakor se lahko izrazim — vedno glasnejši. In tu so razprave globoke in temeljite in vsekakor sposobne, da obude veselje do globočjega študija in natančnejšega proučevanja teh predmetov. Da so taki, pa ne moremo nič zato: pisali so jih izvečine razni dr.-i, svétniki in vseučiliški profesorji.

Še na eno točko bi opozoril pri tem odstavku: Razprave o šolski higijeni — ter staval kot kritiko prošnjo za naše razmere: Naj bi hoteli posvetiti tudi naši zdravniki in šolski higieniki, svoje moči listom, ki zastopajo to stran higieni, v večji meri!

Med poučnimi načrti naj omenim na metodo nastavljanja pesmi, ki ima v M. f. P. u. S. svojega zastopnika v Alwinu Freudenbergu z njegovo razpravo „O lieb, so lang du lieben kannst!“

Prestopam še k 3. točki, o kateri sem rekel, da jo hočem omeniti: Šolska politika. Tudi ta je temeljita, samo malo precej strankarska, kar pri znanstvenem listu rad pogrešam, ker ne maram ozkosrčnosti na nobeno stran! Temeljita je v člankih, ki zadevajo učiteljsko izobrazbo in pa obsojanje „šundliterature“ — in prav v ti zadnji točki bi bila pri nas enkrat krvava potreba, da bi takole malo pregledali in sortirali knjige, ki romajo na mladinsko mizo . . .

Končavam! M. f. P. u. S. so obljubili posvečati tudi v novem letniku največjo pozornost vsem strokam, ki so jih obravnavali letos ter obljubili še nekaj novih predalčkov — zato pa so naročnino znižali od sedem na pet kron!

Pavel Flerè.

Razgled.

Casopisni vpogled.

Pouk v pisanju. E. Trillitzsch je napisal v „Deutsche Schulpraxis“ (1909, 44.) jako vzpodbuden članek o današnjem pouku pisanja. Med drugim pravi tudi sledeče: Važno in v veliko vzpodbudo je, ako piše učitelj pred svojimi otroci vedno dobro. „To je stara reč!“ Počasi! Zato je treba dobro pisavo izvleci iz stare šare, med katero leži toliko dobrih stvari. Treba je samo nekoliko časa vaditi samega sebe; pri popravljanju zvezkov n. pr. bodi vedno prav skrben! Rdečilo naj ne vlada v zvezkih, še celo v najslabših ne! Rdeče črte in križi ob robu naj samo označijo napako, ne pa, da bi jo celo cenile! Pogosto opaziš pri velikih napakah pod ponesrečeno besedo debelo črto, (pravcat tram) včasih celo dve in ob robu debel križ. Čemu to? S tem se samo pokazi že itak slaba pisava učenca in tak zvezek, ali je lep? Ako pa uvidi učenec, da učitelju ni za to, da bi razmesaril in onečastil nalogo in ves zvezek z rdečilom, pač pa, da je napisal pod nepravilno napisanim stavkom (ne črko) pravilno in lepo istega še enkrat, bode gotovo skušal z lepo pisavo krasiti svoje zvezke. Kajti otrok je pač vedno dovzeten za sugestijo. Toda k pisanju samemu! Vaditi je treba, zakaj pisanje je samo vaja! Nedopustna je tudi razprava o črki. Dobro pa je, otroku jo dati pred pisanjem v roko. Kako? Napravim majhne četverokote iz papirja. Na vsakega napišem, kolikor mogoče lepo, črko, ki jo mislim vaditi prihodnjo uro. Po razpravi razdelim te črke med otroke in ti morajo vleči pero mnogokrat po pisani črki. Potem šele začnemo pisati v zvezke, nekaj vrst brez vsakega ukaza. Nazadnje morajo učenci pisati besede z novo črko. N. pr. pri črki *k* pišemo pač glagole, ki se začnejo s črko *k* i. t. d.

Akvarij in terarij v šoli. (Po M. F. P. u. S.) K najnovejšim učilom v šoli spadajo akvariji in terariji. Ideja je stara kakih 50 let in sprožil jo je prof. E. A. Roßmäßler. Kakor kažejo novejša izkušnje na tem polju, se je treba ozirati pri nastavljanju akvarijev in terarijev na gotova pravila. Prvo za akvarije je, da so prostorni, da imajo živali dosti prostora in dovolj kisika, kar se pri onih kroglah za zlate ribice ne da dobro napraviti. Pravilno sestavljen akvarij mora predstavljati izrezek narave, zato ne smejo manjkati rastline. Te niso samo okrasek v vodi, ampak prevzamejo tudi njeno čiščenje in tvorbo kisika. Da pa morejo dobro uspevati, potrebujejo pripravne zemlje, za kar je najboljša mešanica gnilovice, gline in peščena; da pa se z njo ne kali voda, naj se potrosi po vrhu z drobnim peskom. Ko smo vsadili rastline, se pokrijó tla s papirjem, da nam voda, ko nateka, ne poruši rahle naprave. Paziti je vedno strogo na snago: preobila hrana napravlja v akvariju samo nesnago, ker ostanki gnijo in kvarijo vodo. — V šoli bi gledali pri napravljanju akvarija, oziroma terarija na to, da so v njem zastopane domače vrste — eksote so za privatno zabavo. Terarij nam ne nudi toliko prilike za opazovanje kot akvarij, ker se skrivajo živali rade, kjer morejo, in prihajajo na svetlo le, da se solnčijo ali iščejo hrane. Četudi pa se ne morejo terariji meriti z akvariji, morajo dati prostor za živali, ki jih ne moremo ohranjati stalno. — Omenim naj končno še, da bi bile take naprave zelo koristne za šole v poučnem kot vzgojnem pomenu. Seveda je zadeva dandanes še zelo v povojih, in o napravah, kakor tudi o uredbah akvarijev in terarijev nas bodo poučili šele poskusi v bodočnosti. — è.

Obseg glave in inteligenca. Francoski psiholog Alfred Binet priporoča v svojem časopisu „L'année psychologique“, da bi se uvedlo v šolo merjenje šolskih otrok. On sam že dolgo opazuje pri otrocih vse telesne pojave, ki bi se mogli smatrati za fizične znake duševne nadarjenosti. Pri tem je opazil, da imajo abnormalni dečki manjšo glavo kakor normalni. Pri deklicah pa je ravno nasprotno: abnormalne deklice imajo večji obseg lobanje nego normalne in sicer približno za toliko, za kolikor zrastejo v pol letu. Glede velikosti in teže ni našel znatne razlike med normalnimi in abnormalnimi otroci.

Barvasti ovitki šolskih zvezkov. Na uredništvo „Zeitschrift für Kinderpflege“ se neka gospa pritožuje zoper zahtevo enakih ovitkov na šolskih zvezkih celega razreda. Prej je imel vsak zvezek drugobarven ovitek, že od daleč je učenec v kupu zvezkov opazil svojega. Neko pisano veselje je bilo na zvezkih, vsak učenec si je kupil zvezek z ovitkom po svojem okusu. Omenjena gospa ima še od svoje matere zvezek z mavrico na ovitku. Njena mati je imela ta zvezek tako rada, da je vanj pisala posebno lepo in si ga celo shranila. Zdaj pa morajo vsi ovitki imeti eno in isto dolgočasno barvo. Ali je to potrebno? Ali ne bi zadostovalo, da notranjost zvezkov ustreza predpisom, zunanost pa se prepušča okusu posameznega učenca?

Srbski list o slovenskih učiteljih. V Slavoniji izhajajoči „Novi vaspitač, organ za pedagoško književnost“ piše: „Kranjska. Nemila pojava u učiteljstvu. U Kranjskoj gospoduju slovenski klerikalci. Radi toga mnogo učitelja — koji su do sada bili udruženi u središnjem učiteljskom savezu, koji odlučno istupa proti klerikalizmu i napadan je od klerikalaca — iz toga saveza istupa i upisuje se u članove društva klerikalnoga, zvanog „Slomškova zveza“, u kojem su i dva učitelja — zastupnika (poslanca). — To je svakako ugodno neprijateljima pokreta učiteljskog — klerikalizmu, ali po učitelje je žalosno i pogubno, jer se daju u ruke svojim najvećim neprijateljima“. — Tako srbski pedagoški list, ki je to gotovo posnel iz slovenskih političnih listov. V čast slovenskemu učiteljstvu takšno pisanje ni. Zato bi se naj dognalo, ali res učitelji izstopajo iz „Zaveze“ in se vpisujejo v „Slomškovo zvezo“. Prepričani smo, da so to le žalostne izjeme, ki nikakor ne dovoljujejo tako splošnih trditvev. Število Zavezinih članov gotovo raste, kakor pač raste tudi število članov „Slomškove zveze“, ker je vedno več učiteljev. In če ni takih neznčajnih uskokov, potem naj slovenski listi tudi ne spravljajo v svet takšnih trditvev, ki sumničijo značajnost slovenskega učiteljstva!

Domače ognjišče. List za starše in vzgojevalce slovenske mladine je nastopil IV. leto in prinaša v 1. letošnji številki nastopno vsebino: 1. O škodljivi in koristni zabavi naše mladine. Govoril prof. Fran Vajda. 2. Matere, učite svoje hčere varčnosti. Ema Miselj. 3. Domači zdravnik. (Dolgo življenje in kako ga je doseči.) 4. Listek. (Telesna vzgoja šolske mladine.) 5. Dopisi. 6. Drobtine. — List ta kar najtopleje priporočamo slovenskim obiteljam.

Naša bodočnost. Glasilo napredne mladine zasluži najkrepkejšo podporo ne le od strani našega učiteljstva, ampak še v večji meri od naše inteligence. Priporočamo ta časopis najtopleje! V 1. letošnji številki priobčuje te le članke: 1. Petdesetletnica „Učit. Tovariša“. 2. Iz zgodovine človeške kulture. 3. Živali na potu. 4. Poulično življenje v japonskih mestih. 5. Naš najbližji sosed — mesec! 6. Vestnik za sokolski naraščaj. 7. Listek.

Proti sprejemnim izpitom na srednjih šolah odločno nastopa „Učiteljska Zora“, glasilo učiteljskega društva v Mostaru. Ako je dobil učenec dobro izpričevalo iz ljudske šole, ali naj potem sprejemna skušnja, ki traja le nekaj ur, odločuje o učenčevih sposobnostih? Ravnotako bi potem vseučiliščni profesorji bili upravičeni zahtevati sprejemno skušnjo v kljub zrelostnemu izpričevalu iz srednje šole. Tudi avstrijska profsorska društva se že dolgo trudijo, da bi se odpravila ta zastarela uredba. Združenemu nastopu srednješolskega in ljudskošolskega učiteljstva bo se končno morala umakniti ta nezmiselna sprejemna skušnja, ki je posebno krivična za slovenske učence. Marsikateri inteligenten deček je bil pri tej skušnji odklonjen zaradi slabega znanja nemščine. Zato moramo v imenu narodne enakopravnosti zahtevati slovenske srednje šole brez sprejemnih izpitov.

Pedagoški paberki.

O prepisavanju. Največ metodikov priporoča prepisavanje iz knjige kot pravopisno vajo za nižje razrede. Po pravici se mení, da je taka vaja za učenca višjega razreda prelahka ter ga ne zanima, in po krivici se misli, da je zanj manj koristna, kakor za začetnika. Jaz pa sodim, da se skromni dobiček prepisavanja še le prav pokaže pri napredujočih učencih, pri katerih se ni več toliko bati z njim združene nevarnosti. Začetnik v pravopisu pri naj-

vestnejšem navajanju vendarle piše črke mehanično drugo k drugi; pri tem pa se lahko zgodi, da se zamenjajo ali pokazijo posamezne črke. Vrhutega pa se učenec še navadi, da prepisuje iz knjige tudi črke sestavljenke, ki bi si jih lahko zapomnil že po vaji sami. Njegova samostanost v pravopisu se torej lahko popači. Za učenca višjega razreda ta nevarnost ni tolika. Že dolgočasno prepisavanje črke za črko ga privede do tega, da piše besede tako, kakor se je učil sam. Pri tem je seveda tudi mogoče, da napravi pogreške; toda tudi ti se lahko odpravijo, ako opozoriš učenca pri težkih besedah in pri dvomljivih skupinah samo na karakteristične črke. Pri besedi „knjiga“ naj si zapomni črko „j“, pri besedi „pišče“ „č“. Druge črke so mu itak znane po izgovarjanju. Tako postane pravopis pripomoček, da si učenec zapomni dvomljive besede. Da učenci ne prepisujejo prehitro, naj je pravopisna vaja obenem lepopisna, in predvsem, naj se navajajo učenci izdelovati tudi lahke vaje vestno. Torej. Malo pa vestno!

Po „Deutsche Schulpraxis“.

Pot k smotru. G. Weber piše v „Säemann“-u: Ko bi vsi ljudskošolski učitelji z vso silo stremili po s spolnjevanju samega sebe, ki bi se po temeljitem proučevanju in resnem borenju s problemi svojega poklica, po vestnem izpolnjevanju dolžnosti, po udeležitvi vsega kar je vredno stremljenja najboljših mož, pokazali svojim učencem, svojim predstojnikom in svojim drugim bližnikom v idealni luči, tedaj bi pač nihče ne zasmehoval njihove zavednosti o zvišeni njihovi vrednosti; in nobeden nepoklicanec s prostaškim znanjem, bi se ne drznil, igrati šolskega nadzornika ter soditi o tem, česar sam ne razume; tedaj bi se vprašanje o strokovnem vodstvu in enakih rečeh rešilo samo ob sebi.

Šolske in učiteljske vesti.

Ali je učitelj uradna oseba? Najvišje sodišče je dne 5. t. m. razpravljalo o ničnostni pritožbi posestnika Jos. Pliberška iz Dobrne na Štajerskem. Učiteljica je njegovega sina, ker je bil poreden, zaprla. Pliberšek je nato prišel v šolo in odpeljal vkljub ugovoru učiteljice svojega sina iz šole. Na potu je srečal nadučitelja Ivana Voglarja, ki mu je dobrohotno navsotval, naj pusti dečka v šoli. Ker je Pliberšek jel zabavljati, je nadučitelj prijel dečka za roko in izjavil, da vzpričo očetove nasilnosti mora ostati v šoli, da prestoji svojo kazen Pliberšek je nato s silo iztrgal dečka nadučitelju iz rok ter ga odvedel domov. Okrožno sodišče v Celju je Pliberška obsodilo zaradi hudodelstva javnega nasilstva, češ, da je nadučitelj uradna oseba in da se je obsojenec upiral uradnemu poslovanju. Proti tej razsodbi je Pliberšek vložil ničnostno pritožbo na najvišje sodišče, češ, da je učitelj uradna oseba samo v šolski sobi. Najvišje sodišče kot kasacijsko sodišče je Pliberškovo ničnostno pritožbo zavrnilo kot neutemeljeno in izreklo, da je učitelj, oziroma nadučitelj, uradna oseba ne samo v šolski sobi, marveč povsodi, kjer nastopa proti učencem kot šolski vodja.

Čitalnica in knjižnica za učence praških nadaljevalnih šol je bila ustanovljena začetkom letošnjega leta v meščanski šoli pri sv. Trojici v Vladislavovi ulici v Pragi. To je nova institucija na polju vzgoje in izobrazbe rokodelskega naraščaja, ki bo vplivala po dose-danjih izkušnjah jako blagodejno. Na razpolago je tam že zdaj čez 60 strokovnih časopisov in knjig iz vseh obrtov.

Službena leta pri kompetenci. Deželni šolski svet moravski ukazuje okrajnim šolskim svetom, da se imajo pri prezentacijah ozirati predvsem na službena leta, ako ugodí prosilec vsem drugim pogojem. V nasprotnem slučaju se imajo navesti vzroki, zakaj se oni prosilec, ki je po službenih letih najstarejši, ni predložil.

Zahteve ljudskošolskih učiteljev v Bosni in Hercegovini. Delegati učiteljskih društev so preteklo leto sprejeli sledeče sklepe: 1. Učiteljstvo ljudskih šol Bosne in Hercegovine se deli v naslednje kategorije: a) namestni učitelji v XII. činovnem razredu, b) pravi učitelji v XI., c) nadučitelji v X., d) šolski upravitelji, šolski referenti in nadzorniški pristavi v IX. d) in e) okrajni šolski nadzorniki v VIII. in VII. in f) deželni šolski nadzorniki v VI. činovnem

razredu. — 2. Prehod v višjo kategorijo bodi avtomatski in sicer po izpitu usposobljenosti v XI., po 10 službenih letih v X., po 20 službenih letih v IX. činovni razred. — 3. Vse osebe navedenih kategorij se naj vzamejo izključno iz vrst ljudskih učiteljev. — 4. Učitelji ljudskih šol so deželni uradniki. Vsaka izpremema pravnega ali gmotnega stališča deželnih uradnikov se razteza tudi na učiteljstvo. — 5. Stanovanje in natura naj ima najmanj tri sobe, kuhinjo in pritlikline. Znesek, ki se odtegne za stanovanje, ne sme presegati polovico stanarine XI. činovnega razreda. — 6. Za vodstvo se daje funkcijska doklada po 100 K za enega ali dva razreda, 200 K za tri ali štiri, 300 K za več razredov. — 7. Nedeljski pouk se *honoruje kakor* dozda. Učiteljevo gospodarsko delo za šolo in šolski vrt naj se honoruje s stalno letno nagrado po prilikah od 100 do 200 K.

Učiteljske plače v avstrijskih pokrajinah. V posameznih avstrijskih pokrajinah imajo učitelji sledeče povprečne plače: v Šleziji 2050 K, v Trstu 2023 K, na Češkem 1995 K, na Nižjem Avstrijskem 1933 K, na Moravskem 1880 K, na Štajerskem 1678 K, v Bukovini 1572 K, na Goriškem 1478 K, na Gornjem Avstrijskem 1357 K, v Istri 1325 K, na Predarlškem 1174 K, v Dalmaciji 1151 K, na Koroškem 1090 K, na Solnograškem 1036 K, v Galiciji 988 K, na Tirolskem 717 K. Slučajno manjka Kranjska v tem izkazu, a vemo, da ni med prvimi. Kulturne in gospodarske razmere v posameznih deželah kažejo, v kako ozki zvezi je duševni in gmotni napredek dežele z učiteljskimi plačami.

Bibliografija učiteljev pisateljev. Da se vidi, koliko in kaj delajo hrvatski učitelji na književnem polju, začela je „Škola“, list za učiteljstvo i prijatelje škole* priobčevati seznam del hrvatskih učiteljev. V prvi letošnji številki prinaša naslove spisov 3 učiteljev: Viktorja Rudolfa, Josipa Žerava in Rudolfa Franjina Magjerja (znan slovenskim tovarišem iz lanskega Letopisa Slovenske Šolske Matice). Ideja je res hvalevredna.

Važna naredba. Hrvatska deželna vlada, oddelek za bogočastje in pouk, je izdala naredbo, da naj učiteljstvo vse predmete ljudskošolskega pouka izčrpa za vzgojo značaja in za zbujanje ljubezni do roda in hrvatske domovine. Tudi naš šolski in učni red govori v § 71 o tem, da se naj otroci vzgajajo k ljubezni do rodnega ljudstva. *Vzgajajmo torej zavedne Slovence, s tem izpolnjujemo ministrsko naredbo!*

Šolska razstava v Zagrebu. Zagrebško učiteljsko društvo namerava meseca avgusta in septembra prirediti šolsko razstavo, da proslavi svojo 25 letnico.

Šolstvo v tujini.

Ruske šole bi naj imele po željah levice šolske komisije „*gosudárstvene dume*“ strogo konfionalen značaj, toda stranke desnice in sredine so dosegle, da ni potrebno, da je na pravoslavni šoli baš tudi učitelj — pravoslaven, da temveč zadostuje, če je kateregakoli krščanskega veroizpovedanja. — Na teh šolah je namreč poleg pravoslavnih otrok še 4798 katoliških Poljakov, 1439 evangeljskih Lotišev, 1000 evangeljskih Nemcev, 5800 židov in 1793 Tatarjev.

Turška akademija znanosti. Doslej neimenovani turški milijonar je daroval 2,300.000 frankov za ustanovitev turške akademije znanosti v Carigradu. Neznani darovalec je določil, da naj akademija v prvi vrsti skrbi za razvoj in razširjevanje turškega jezika. Imela bo 24 rednih članov.

Osrednje društvo angleškega učiteljstva, ki šteje 65.000 članov, je razpravljalo letos na shodu v Morecambe o koedukaciji. Zanimivo je, da so se izjavljali učitelji večinoma za njo, dočim so bile učiteljice proti nji, trdeč, da škoduje mladini v nravnem oziru.

Telovadne vaje med odmorom. Po nedavnem odloku šolske oblasti v Berolinu se imajo v ljudskih šolah med odmorom in sicer po prvi in in tretji uri telovaditi z otroci proste vaje. Kot navodilo za razrednike izšel je uradni list za telovadbo, ki se je dal vsaki šoli v šestih izvodih na razpolago. Ta novi odlok zagotovi po dolgotrajni in mučni uri živahnejšo pozornost v naslednji uri.

Jugoslovanski pregled.

„Udruženje hrvatskih visokošolcev za poučevanje analfabetov“ je imelo občni zbor, na katerem se je poročalo o njegovem dosedanem delovanju sledeče: — „Dijaštvo je priredilo v Zagrebu in v okolici 18 analfabetskih tečajev (2 kurza za vojake v vojašnicah), razun tega 48 tečajev po deželi, ustanovilo je nekoliko knjižnic, prirejalo predavanja in izdajalo knjige za ljudstvo. — Uprava se pritožuje radi nemirov med visokošolsko mladino, ki se dozda le še malo posvečuje podrobnemu delu. — V Beogradu se očita dijaštvu, da ne posnema tovarišev v Avstro-Ogrski. — Treba je priznati, da je akademična mladina izven Srbije živahnejša, da kaže več zanimanja za narodno delo in se pripravlja resneje za bodoče delovanje na narodnem polju nego v Srbiji. — Jugoslovanski tisk v Avstro-Ogrski beleži to z radostjo ter imenuje to preporod. — Belgrajski akademik trpi na isti bolezn, vsled katere bolega vsa srbska družba: na politični razcepljenosti, ki se začneja že od srednje šole. — „Slovenski Jug“, ta tako razvpiti „Sl. Jug“, je zopet pričel svojo delavnost; a ne predstavljajte si, da morda kako revolucionarno, podjedajočo delavnost, take delavnosti v njem ni bilo nikoli. Začel je kot skromen tednik, ki se zove takisto „Sl. Jug“ in v katerem se naj zrcali teden za tedno sodobno jugoslovansko življenje. Njegova želja je, da bi se porodili taki časopisi tudi v drugih jugoslovanskih centrih v Ljubljani, Zagrebu in Sofiji. Z začetkom šolskega leta so začeli zopet izhajati ti-le hrvatski mladinski listi: „Smilj“, „Vjerni drug“ in „Mali dobrotvor“. Tudi na zagrebškem učiteljišču je bila z novim šolskim letom uvedena higijena kot nov učni predmet. Že lani je bil uveden ta predmet v srednjih šolah in sedaj so ga vzprejeli tudi na učiteljišču. Predava se po knjigi „Nauka o zdravlju“, ki jo je napisal Radovan pl. Marković.

Iz težnje po izobrazbi. Prebivalci vasi Rupotin pri Klisu so se brezuspešno trudili, da bi si izposlovali svojo šolo in učitelja. Ker ves njihov odpor ni nič zalegel, so sami najeli učitelja in mu plačujejo od vsakega otroka, ki ga poučuje, 2 kroni na mesec. To so pametni ljudje ti Rupotinci, ki vedo ceniti važnost in pomen izobrazbe v današnjih časih. Pri nas imamo precej šol, a tudi še precej takih ljudi, ki nečejo pošiljati svojih otrok v šolo, ker jim nečejo privoščiti izobrazbe.

Učiteljski list v Srbiji. Na letošnjem shodu srbskega učiteljstva v Belemgradu se je živo debatiralo tudi o ustanovitvi lista, ki bi branil interese učiteljstva. Potreba lista je bila splošno priznana, a izrazila se je obenem bojazen, da se vgnezdi strankarska razcepljenost tudi v list. Iz tega razloga se je odložila rešitev tega vprašanja na poznejšo dobo.

Sokolska ideja na Srbskem. Sokolska misel je bila tu sprejeta že pred 13 leti, vendar je preživela od te dobe precej kriz, časih se je že dozdevalo, da umira. Sedaj se je izvedla organizacija po vzoru češkega Sokola. Sedaj so si ustanovili Srbi nekoliko sokolskih organizacij v notranjščini dežele in v Belemgradu so si osnovali „Zvezo sokolskih društev“, ki je v stiku s češkimi in drugimi slovanskimi sokolskimi društvi.

Stara Srbija in Macedonija. Solunski bolgarski klub protestira proti odlaganju rešitve vprašanja avtonomije šol in cerkvâ, ki bo prepuščena prihodnjemu zasedanju parlamenta. —

V Skoplju se stavi srbska gimnazija. S stavljenjem se začne čim najprej. Dolgo je trajalo, da se je izvojevalo dovoljenje. V Kumanovu se odpre nova srbska šola.

Zatvorjene bolgarske šole v Skoplju. Bolgarski eksarh je odredil, da se imajo v Skoplju zapreti vsi bolgarski učni zavodi. Govori se, da se je to zgodilo z ozirom na sporazum, ki so ga sklenili med sabo makedonski Bolgari in Srbi.

Albanski jezik na Balkanu. Mnogo se piše in govori o albanskem preporodu, albanski jezik hoče postati kulturnen jezik in bolgarski vladi se predlaga, da naj ustanovi na univerzi za ta jezik stolico.

Razne vesti.

Nesreča v šoli. V neki berlinski šoli je učitelj mešal v možnarju sestavine, iz katerih je smodnik. Naenkrat se pa smodnik vneme in možnar se med groznim pokom razleti na drobne kose. Učitelju je bila odtrgana leva roka, desna pa težko poškodovana. Tudi pet otrok je bilo ranjenih.

Germanizacija na Hrvaškem. Po statističnih podatkih iz leta 1909 je bilo lansko leto na Hrvaškem 32 nemških šol, in sicer 16 javnih, 10 konfesionalnih in 6 privatnih. Pravkar je Hrvatska vlada dovolila, da se osnuje v Zagrebu samem nemška višja ljudska šola. Nemški živelj na Hrvaškem se torej, kakor je razvidno iz teh podatkov, silno krepi in če bo šlo tako naprej, bo imela Hrvatska v najkrajšem času svoje nemško vprašanje.

Prof. O. Hostinský †. V Pragi je umrl te dni univerzitetni profesor dr. Otokar Hostinský v starosti 63 let. Hostinský je bil mož, čigar ime je ozko zvezano z razvojem moderne češke umetnosti, predvsem glasbe in tu v prvi vrsti delo Smetanovo. Napisal je celo vrsto estetičnih razprav, spisov o glasbi itd. Smetana sam je ocenil Hostinskega že leta 1879. tako-le: „Lahko si gratuliramo, da imamo teoretika, ki bo kmalu enak vsem drugim narodov.“ Smetanove besede so se izpolnile. Češka znanost je izgubila moža, ki ga bo težko kdo kdaj nadomestil.

Koliko je Židov na svetu. Znameniti semitolog, petrogradski profesor Chrotčú, je izdelal točno statistiko Židov. Po tej statistiki je na svetu 11,681.000 Židov. Od tega odpada na Evropo 8,748.000, na Ameriko 1,556.000, na Afriko 354.000, na Azijo 342.000, na Avstralijo 17.000. Od evropskih držav so najbogateje z Židi: Rusija s 5,100.000, Avstro-Ogrska z 2,100.000, Nemčija s 600.000, Balkanske dežele s 400.000, Belgija in Holandija imata skupno 105.000, Francoska 80.000, Italija 40.000, Anglija ima le malo Židov.

Poljska požrtvovalnost. Takrat ko so Nemci začeli zbirati svoj Roseggerjev sklad, so tudi avstrijski Poljaki začeli zlagati takozvani „dar grunvaldski“. In revni trimilijonski poljski narod je v svoji požrtvovalnosti nadkrilil celih 9 milijonov avstrijskih Nemcev. Naj navedemo nekatere izredne slučaje požrtvovalnosti. Nižji uradniki in delavci pri ravnateljstvu državnih železnic v Lvovu so zložili za „dar grunvaldski“ 2589 K 50 v; uradniki deželnega odbora 28.647 K; učiteljstvo na četrti gimnaziji v Lvovu 4350 K; društvo trgovcev in trgovskih nastavlencev v Lvovu 10 000 K; rudarji v okolici Wieliczke in Bohinje 4320 K in otroci, ki so se v korist gorenjemu skladu odpovedali sladkarijam in igračam, so poslali na uredništvo „Maly Swiatok“ 2000 K!

Za iznajdbo pivnika se imamo zahvaliti malomarnosti nekega delavca v neki angleški tvornici papirja. Delavec je pozabil pridati sirovi papirnati tvarini potrebni lim. Lastnik tvornice je bil ves divji, ko je videl cele skladovnice skaženega papirja. Malomarnega delavca je takoj zapodil iz službe. Pozneje je tvorničar opazil, da popije skaženi papir črnilo, ne da bi se razmazalo. Vprizoril je takoj velikansko reklamo za novo iznajdbo, ki mu je donášala tolikšen dobiček, da je poslej izdeloval samo — pivnik.

Realci — bogostovci. Naučni minister grof Stürgkh je izdal naredbo, ki določa, da lahko vstopijo absolventi realk in realnih gimnazij tudi v teologijo, ako polože dopolnilni izpit iz latinščine in grščine.

Anketo za poučevanje slovanskih jezikov na srednjih šolah je sklical meseca januarja češki „Narodni svet“ v Brnu. Največ govornikov se je izjavilo za ruščino; kot vzrok so navajali, da je ruščina svetovni jezik, da je Rusov med Slovani 70%, da imajo krasno literaturo itd. V tem smislu je bila sprejeta tudi resolucija.

Pestalozijevo pristavo „Neuhof“ je kupila od zasebnega lastnika švicarska vlada, ki namerava ustanoviti na tem spominskem mestu gospodarsko-industrijelno kolonijo v duhu velikega pedagoga, najprej le za dečke, a pozneje tudi za dekleta.

RAZPIS NATEČAJA.

Učiteljske službe.

Štev. 27.

V političnem okraju **Brežice** popolniti so sledeča mesta učiteljev oziroma učiteljic.

I. V šolskem okraju **Kozje**.

1. Na trirazredni ljudski šoli v **Kozjem** II. plačilni razred, stalno ali provizorično.

2. Na petrazredni ljudski šoli v **Št. Petru pod sv. gorami** III. plačilni razred stalno ali provizorično.

II. V šolskem okraju **Sevnica**.

1. Na šestrazredni ljudski šoli v **Rajhenburgu** II. plačilni razred stalno.

2. Na dvorazredni ljudski šoli v **Zabukovju** II. plačilni razred stalno.

III. V šolskem okraju **Brežice**.

1. Na štirirazredni ljudski šoli v **Kapelah** III. plačilni razred stalno.

Prosilci za te službe morajo priložiti prošnjam izpričevalo o zrelosti oziroma o učiteljski sposobnosti, ter dokazati, da so avstrijski državljani (domovnica) in sposobni obeh deželnih jezikov, ter vložiti svoje prošnje do 7. svečana 1910 pri dotičnem krajnem šolskem svetu.

Brežice, dne 7. prosinca 1910.

Štev. 1560/II

Na štirirazredni deški ljudski šoli v **Slov. Bistrici** namesti se stalno učiteljska služba z rednimi dohodki po drugem krajnem razredu.

Redno opremljene prošnje je vposlati krajnemu šolskemu svetu za okolico **Slov. Bistrica**, do 25. prosinca 1910.

Dokazati je sposobnost obeh deželnih jezikov, ter je prošnjam pri prvem stalnem nameščenju priložiti tudi domovnico.

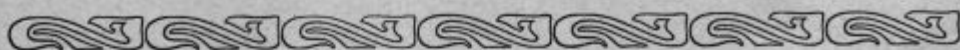
Okrajni šolski svet **Slov. Bistrica**, dne 10. decembra 1909.

Predsednikov namestnik: **Schmoranzer**.

Javůrekova Palestina s tičjega pogleda

je povsod poznan kot najboljši zemljekaz za bibliški pouk in za razjasnjevanje zemljepisnih temeljnih pojmov. Risba zemljevida je taka, da ga vsak učenec takoj razume. — Odboren od preč. knezoškof. konzistorija v Pragi in od c. kr. ministrstva za bogočastje in uk 19. XII. 1901, št. 35.390. — Krasen barvotisk 137 × 73 cm napet na platno 14 K, s skobami 15 K. — Če se direktno naroča -- znižana cena. Zahtevajte prospekt! — Pošilja ga učitelj F. B. Škorpil, Praga VII.—748.

Učitelj

na enorazrenici na Štajerskem, blizu mesta in postaje in z drugimi ugodnostmi, želi menjati službo. Ponudbe pod „Menjava“ na upravništvo lista.

Listnica upravništva.

To številko smo poslali nekaterim šolskim vodstvom na ogled. Kdor se ne mara naročiti, naj jo vrne ali poišče namestnika. Drugo številko dobe samo naročniki. Pri vplačevanju naročnine naj blagovoli zapisati vsak letnico plačane naročnine — na položnici kar ob robu ali poleg svojega naslova.

Tovarišice in tovariši, na delo za „Popotnika“!

POPOTNIK

izhaja 15. dne vsakega meseca v zvezkih in stane na leto 6 K, pol leta 3 K, četrť leta 1 K 50 v. Posamezni zvezki stanejo 50 v.

Naročnino in reklamacije

sprejema »Zavezin« blagajnik Fr. Luznar v Kranju. — Rokopise pa je pošiljati ravnatelju M. J. Nerat-u v Maribor, Meščanska ulica (Bürgerstraße) 8.